

Helsingin sotasairaalat vuosina 1939 - 1945, Suomi sodassa

Teemu Kiiski

2020 Laurea

Laurea-ammattikorkeakoulu

**Helsingin sotasairaalat vuosina 1939 - 1945,
Suomi sodassa**

Teemu Kiiski
Sairaanhoidaja amk
Opinnäytetyö
Toukokuu, 20202020

Teemu Kiiski Helsingin sotasairaalat vuosina 1939 - 1945, Suomi sodassa

**Helsingin sotasairaalat vuosina 1939 - 1945,
Suomi sodassa**

Vuosi 20202020

Sivumäärä 52

Opinnäytetyön tarkoituksena on taustoittaa tapahtumia, jotka johtivat Suomen sotaan ja sodan kulkua, tapahtumia ja seurauksia, kuten sodan seurauksena Helsingin alueelle perustettuja sotasairaaloita ja niiden toimintaa. Selvitystyötä tehdään Helsingin sotaveteraanipiirin toimeksiannosta heidän käyttöönsä. Opinnäytetyössä selvitetään talvi-, jatko- ja Lapin sotaan johtaneet vaiheet ja syyt, jonka lisäksi perehdytään sodanaikaisten sotasairaaloiden toimintaan ja sijaintiin Helsingissä vuosina 1939-1945. Opinnäytetyön avulla voidaan sotaveteraanipiirille tarjota tutkimuspohjaista tietoa sotasairaaloiden historiasta Helsingin alueella ja niiden vaiheista, sekä tilanteesta nykypäivänä. Tämän lisäksi opinnäytetyön avulla sotaveteraanipiiri voi edistää ylläpitämäänsä sotaveteraanien perinnetyötä. Opinnäytetyöstä hyötyvät Helsingin sotaveteraanipiirin yhteisö, jäsenet, sekä heidän omaisensa. Opinnäytetyön merkitys korostuu perinnetyön ja perinteiden ylläpidossa ja perinnetiedon säilyttämisen parantamisesta veteraanitoiminnassa. Tavoitteena on selvittää sodan syitä, sotasairaaloiden sijaintia Helsingin kaupungin alueella, sekä niiden toimintaa ja taustaa. Opinnäytetyössä pyritään selvittämään sairaalatasoista hoitoa tarvinneiden sotilaiden hoitopolkua rintamalta sotasairaalan sairausvuoteeseen. Pyrkimyksenä on selkeyttää sotasairaaloina toimineiden rakennusten ja paikkojen kehitystä sota-aikana ja mikä on niiden tilanne nykypäivänä. Selvitys keskittyy vuosina 1939-1945 Helsingin kantakaupungin alueelle perustettuihin ja siellä toimineisiin sotasairaaloihin.

Teemu Kiiski

Helsinki Military Hospitals in the years 1939-1945, Finland at war

Year	20202020	Pages	52
------	----------	-------	----

The objective of the thesis is to collect background information on the events, which led Finland to the war and on the war itself as well as on incidents and consequences, like the military hospitals founded in the Helsinki district and their operations. The survey is ordered by Helsinki war veterans' district to their own needs. The thesis analyses the phases and the causes which led to the Winter War, the Continuation War and the Lapland war. Besides we take a look at the military hospitals during the war located in Helsinki 1939-1945. By means of the thesis we are able to provide for war veterans in Helsinki district with the study based on the information on the history and on the phases of the military hospitals in the Helsinki district as well as their current status. Despite this by the way of the thesis Helsinki war veterans can promote their traditional war veteran work. Helsinki war veterans, members and their relatives will make use of the thesis. The value of the thesis is highlighted in maintaining and improving the traditional work in war veteran activities. The goal is to investigate the causes of the war, the location of the military hospitals in Helsinki district and their operations and background. In the thesis we are trying to carry out the roadmap of the soldiers who needed hospital care from the front to the hospital sickbeds. Our aim is to clarify the further development of the buildings and sites which were operated as military hospitals and what is their current status. The thesis is concentrated in the military hospitals founded and operated in Helsinki district in years 1939- 1945.

Keywords: Military hospital, war veterans, Helsinki, hospital care

Sisällys

1	Johdanto.....	6
2	Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet	7
3	Levoton syksy 1939 vie kohti sotaa	7
3.1	Saksa aloittaa toisen maailman sodan	8
3.2	Suomen ulkopolitiikka ennen sotaa.....	9
3.3	Suomen tie sotaan	9
3.3.1	Suomen Punaisen Ristin varautuminen sotaan	10
3.3.2	Puolustusvoimien varautuminen sotaan	11
4	Haavoittunut sotilas.....	11
4.1	Sotatoimet iskevät Helsingin alueen sairaaloihin.....	13
4.1.1	Punaisen Ristin sotasairaala P.R. SotaS., historia ja talvisota Töölössä	13
4.1.2	Helsingin Sotilassairaala, Hel. SS. / Tilkka, historia ja talvisota	15
4.1.3	1. Sotasairaala, 1. Sotas, Helsingin siviilisairaalat talvisodassa	17
4.2	Talvisodan sotainvalidit	17
5	105 Kunnianpäivää ja rauha	19
6	Rauha taittuu sotaan.....	21
6.1	Jatkosota	21
6.2	Pommittamalla Suomi irti sodasta	22
6.3	Helsingin suurpommitukset	23
6.4	Helsingin sairaalat kuormittuvat	23
7	Sairaalat jatkosodassa	24
7.1	54. Sotasairaala Töölö & Meilahti.....	24
7.2	53. SotaS, Tilkka & Suomenlinna.....	25
7.3	1. SotaS Helsingin kaupungin sairaalat	27
7.4	Jaossairaalat sotasairaaloitten tukena	29
7.5	Hoitohenkilökunta sodassa.....	31
7.5.1	Hoitohenkilökunnan oman jaksamisen tueksi.....	32
8	Sodan viimeiset taistelut	32
8.1	Tykit vaimenevat Kannaksella.....	33
8.2	Rauhan ehdot	34
8.3	Lapinsota	35
9	Jälleenrakennus ja nouseva maa	36
9.1	Sairaalat sodan jälkeen	36
9.1.1	Punaisen Ristin sairaala.....	37
9.1.2	Tilkka & Suomenlinnan osasto	38
9.1.3	Helsingin kaupungin yleiset sairaalat ja yliopiston tilat	39
10	Pohdinnassa veteraanien viimeinen iltahuuto.....	40
11	Työelämän kumppani, Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry	41
12	Historiantutkimuksen tutkimusprosessi	42
13	Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus.....	43
	Kuviot	48
	Liitteet	49

1 Johdanto

Euroopassa puhkesi vuonna 1939 toinen maailmansota johon, Suomi joutui mukaan 30.11.1939. Sota vaatii aina uhriensa ja verenvuodatukselta ei voida välttyä, näin kävi myös Suomessa. Vuosien 1939-1945 välisenä aikana Suomessa käytiin talvisota, jatkosota ja Lapin sota. Näissä sodissa haavoittui tuhansia sotilaita ja siviileitä, joiden hoitaminen vaati organisoimista ja järjestelmällisyyttä. (Porvali 2018, 11-13.) Rintamalla kriittisimmin haavoittuneet, kiireistä hoitoa tarvitsevat leikattiin kenttäsairaaloissa, lisäksi kenttäsairaaloissa annettiin hoitoa akuuteimpiin vammoihin. Haavoittuneet sotilaat, joiden hoidontarve oli jatkuvampaa tai pidempiaikaista evakuoitiin kenttäsairaaloista sotasairaaloihin. Sotasairaaloissa leikattiin, hoidettiin ja kuntoutettiin haavoittuneita sotilaita.

Haavoittuneen suomalaisen sotilaan hoitopolku riippui vamman laadusta, taistelun tilanteesta ja haavoittumispaikasta. Haavoittuneet saivat ensiapua omilta taistelutovereiltaan tai oman ryhmän lääkintämiehiltä. Ensiavun jälkeen, tilanteen salliessa oli vuorossa evakuointi joukkosidontapaikalle. Joukkosidontapaikalta pahasti haavoittuneet siirrettiin jatkohoitoon pääsidontapaikalle tai suoraan kenttäsairaalaan. Kenttäsairaalassa tehtiin hätä- ja kiireellisiä leikkauksia ja toteutettiin verensiirtoja veripullojen avulla, koska suorat verensiirrot olivat haasteellisia kenttäolosuhteissa. Vamman laadusta riippuen, haavoittunut sotilas siirrettiin tarvittaessa kenttäsairaalasta sotasairaalaan. Kauempana olleissa sotasairaaloissa sotatoimien kohteeksi joutumisen riski oli pienempi. Kenttäsairaaloitten työmäärät riippuivat pitkälti taisteluiden intensiteetistä. Varsinkin jatkosodan hyökkäys- ja vetäytymisvaiheiden aikaan sotasairaaloihin kuljetettiin runsaasti haavoittuneita. Haavoittuneiden evakuoinnit taisteluista ja rintama-alueilta tapahtuivat hevosten, ambulanssien, linja-autojen, junien ja lentokoneiden avulla. Evakuointimenetelmät riippuivat maasto-olosuhteista, sijainnista ja taistelun tilanteesta. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

Sotasairaaloiksi valittiin entuudestaan sairaaloina toimivia rakennuksia, sekä tiloiltaan riittäväksi koettuja rakennuksia, kuten kouluja. Sotasairaaloiksi valikoitui alueen suurimpia sairaalarakennuksia. Sotasairaaloita oli talvisodan aikaan enimmillään 50 ja jatkosodan aikana määrä väheni 50:stä 33:een sotasairaalaan. Sotasairaaloissa työskenteli noin 600 lääkäriä, 5 000 koulutettua sairaanhoitajaa ja apuhenkilöitä noin 25 000 henkeä. Sotasairaanhoidon osallistui myös hammaslääkäreitä ja apteekkareita, mutta heidän määränsä oli vähäisempi. Sotien aikana sotasairaaloissa potilaspaikkoja oli enimmillään noin 60 000 kpl, sijoittuen jatkosodan aikaan. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

Helsingin alueella talvisodassa oli käytössä kolme sotasairaala ja jatkosodan aikana neljä sotasairaala. Molemmissa sodissa käytössä olivat Helsingin kaupungin yleisistä sairaaloista ja Helsingin yliopiston lääketieteen opetustiloista muodostettu 1. sotasairaala. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma a.) Punaisen Ristin sairaala Töölössä, joka jatkosodassa toimi 54.

sotasairaalan. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma g; kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma e.) Sekä Helsingin sotilassairaala, toimien jatkosodassa 53. sotasairaalan. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma c; kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma d.) Jatkosodassa Helsingissä toimi myös lyhyen aikaa 72. sotasairaala, jonka esikunta toimi Katajanokalla (Kansallisarkisto, sotapäiväkirja-kokoelma f.) Sotasairaaloita perustettiin sodan aikana helpottamaan haavoittuneiden sotilaiden hoitoa. Sotasairaaloiden toimintaa oli hajanaista osittain turvallisuussyistä. Oleellisin syy hajanaisuuteen oli, ettei riittävän laajoja ja toimintamahdollisuuksiltaan tarpeeksi monipuolisia tiloja ollut tarjolla. Sotasairaaloiden alaisuudessa toimi pienempiä jaossairaaloita, joissa toiminta oli lähempänä vuodeosastoja ja toipumisyksiköitä. Ne toimivat aina määrätyn sotasairaalan alaisuudessa. Jaossairaaloina käytettiin parantoloita, koulujen tiloja, sekä muita tiloiltaan riittävän kokoisia rakennuksia, jotka sodankäynnin johdosta olivat tyhjillään tai käyttö oli merkittävästi vähentynyt. (Sotilaslääkätieteen museo, 2019.)

2 Opinnäytetyön tarkoitus ja tavoitteet

Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa Helsingin Seudun Sotaveteraanipiirille materiaalia Helsingin seudun sotasairaaloista perinnetyön ylläpitoon, sekä sotaveteraanipiirin jäsenistölle materiaalia ajasta, jonka he ovat kokeneet. Opinnäytetyö on historiantutkimus. Historiantutkimuksessa tutkitaan aiheen kannalta määriteltyä tiettyä ajanjaksoa. Tutkimuksessa yritetään selvittää tutkittavan tapahtuman tai ilmiön merkitystä, vaiheita tai ominaisuuksia menneisyydessä. (Jyväskylän yliopisto, 2015.)

Opinnäytetyössä kuvataan sairaalatasoista hoitoa tarvinneiden sotilaiden hoitopolkua rintamalla sotasairaalan. Työssä selvitetään Helsingin alueella sotasairaaloina toimineiden rakennusten ja paikkojen kehitys sota-ajasta nykypäivään. Opinnäytetyön tarkoituksena on tuottaa materiaalia, jonka voi siirtää perimätietona tuleville sukupolville Helsingin sotasairaaloista, sekä tuottaa sotaveteraanipiirin oman perinnetyön ylläpitoon tutkimuspohjaista tietoa.

Opinnäytetyössä haetaan vastauksia seuraaviin tutkimuskysymyksiin. Miten haavoittunut sotilas päätyi Helsingin alueelle sotasairaalaan hoitoon? Miten sota vaikutti Suomeen ja sairaaloiden toimintaan? Miten toiminta jatkui sodan jälkeen sotasairaaloina toimineissa rakennuksissa? Missä sijaittivat Helsingin alueen sotasairaalat?

3 Levoton syksy 1939 vie kohti sota

Natsi-Saksa ja Neuvostoliitto solmivat hyökkäämättömyyssopimuksen ja jakoivat itäisen Euroopan alueet etupiireihinsä. Maiden ulkoministerien solmimaa sopimusta kutsutaan Molotov-Ribbentrop-sopimukseksi, ja sen salaisella lisäpöytäkirjalla määriteltiin Suomen kohtalo. Tässä salaisessa lisäpöytäkirjassa Suomi määriteltiin Neuvostoliiton etupiiriin kuuluvaksi. Sopimuksesta välitettiin tiedustelutoiminnan kautta tietoja valtionjohdolle. Valtionjohto ei

pitänyt todennäköisenä, että Neuvostoliitto pyrki etupiiriin toteuttamiseen sotilaallisen voimankäytön avulla. (Porvali, 2018, 11-13; Talvisotayhdistys ry, 2019c.)

Tilanne Euroopassa 1930-luvun loppupuolella oli kireä. Saksassa kansallissosialistit olivat nousseet valtaan Adolf Hitlerin johdolla. Poliittiseen ajatteluun oli otettu mallia Italiasta Benito Mussolinilta, joka oli kehittänyt fasismia ja oikeistolaista yksipuoluediktatuuria. Monien saksalaisten mielissä painoi yhä ensimmäinen maailmansota ja sen rauha, jossa saksalaiset kokivat tulleen nöyryytetyksi. Tilanne Euroopassa oli alkanut eskaloitumaan jo 1930-luvulla. Saksa oli liittänyt entisen Saksan keisarikunnan Preussin osia takaisin alaisuuteensa. Saksa liitti itseensä Saarimaa-alueen, Itävallan ja Tšekkoslovakian saksankieliset sudeettialueet. Nämä liittämiset olivat vielä pääosin rauhanomaisia. Iso-Britannian ja Ranskan valtionjohdot olivat seuranneet Saksan toimintaa. Näihin Saksan valtionrajan liikkeisiin ei kuitenkaan reagoitu. Iso-Britannia ja Ranska olivat myöntäneet Puolalle turvatakuut. Mikäli Saksa hyökkäisi Puolaan, Iso-Britannia ja Ranska antaisivat Puolalle tukensa. Saksa ja Neuvostoliitto olivat aiemmin jakaneeet hyökkäämättömyyssopimuksella itäisen Euroopan. Tästä syystä Neuvostoliitto ei reagoinut Saksan hyökätessä Puolaan. Etupiirijako tulisi koskemaan myös Baltian maita. Etupiirijakon salaisessa lisäpöytäkirjassa oli Suomi liitetty Neuvostoliiton etupiiriin. Sopimustaan noudattaen Saksa ja Neuvostoliitto alkoivat toimimaan Euroopan maaperällä. (Järventaus, J., Nykopp, J., Ahto, S., Hakala, I., Heinilä, H., Hietanen, S., Iskanius, M., Laine, A., Lukkari, M., Numminen, A., Rautkallio, H., Saraste, E., Seppinen, I., Sinerma, M., Steffa, L., Tarkka, J., Turtola, M., Vuorenmaa, A. & Ylikoski J-P. 1983, 10-11.)

3.1 Saksa aloittaa toisen maailman sodan

Syyskuun 1. päivänä 1939 Saksa aloittaa salamasodalla hyökkäyksen Puolaan. Perusteluna hyökkäykselle oli Saksan lavastama rajaselkkaus Saksan ja Puolan vastaisella rajalla aamuyöllä 1.9.1939. Rajaselkkauksessa Puolan asevoimien univormuihin pukeutuneet väkivaltarikolliset tunkeutuivat väkivalloin saksalaiselle radioasemalle ja ottivat sen hallintaansa. Tämän lavastuksen avulla Saksa sai perusteen hyökätä Puolaan. Puolan vanhanaikaiset ratsujoukot ja varustelultaan heikkotasoinen armeija ei mahtanut mitään modernille Saksan armeijalle. Murskaava ylivoima tykistön, lentokoneiden ja panssareiden määrissä teki Puolan vastarinnasta turhaa. Iso-Britannia ja Ranska julisti Saksalle sodan seurauksena hyökkäyksestä Puolaan. Kumpikaan maa ei kyennyt vastaamaan antamiinsa turvatakuihin. Ranska ei pystynyt vastaamaan antamaansa turvallisuustakuuseen, koska muuten Ranskan itäosat olisivat jääneet ilman puolustusta. Iso-Britannian ongelmana oli puolestaan liian vähäiset miehistömäärät maajoukkojen lähettämiseksi Puolaan. Saksalaiset etenivät etupiiriin mukaisesti ja valloittivat oman osuutensa Puolasta. Neuvostoliitto suoritti oman hyökkäyksensä Puolaan 17.9.1939. Neuvostoliiton hyökkäystä vastaan Puolalla ei riittänyt resursseja, koska valtaosa Puolan armeijasta taisteli saksalaisia vastaan. Etupiirijakon toimeenpaneminen sekä Ranskan ja Ison-Britannian sodanjulistukset Saksalle veivät Euroopan sotaan. (Järventaus ym. 1983, 10-11.)

3.2 Suomen ulkopoliitikka ennen sotaa

Syksyllä 1939 Suomen 22. virkaa tekevän hallituksen hallitusohjelmaan oli kirjattu ulkopoliittiseksi tavoitteiksi ylläpitää rauhanpolitiikkaa, Skandinaavista lähentymistä ja jatkuvaa parantamista Neuvostoliiton suhteisiin. (Valtioneuvosto, 2019a.) Puolustuksen suhteen oltiin huolissaan itsenäisyyden ja puolueettomuuden turvaamisesta. Ohjelmaan kirjattiin tavoitteiksi puolustuslaitoksen vahvistaminen ja puolustusvalmiuden varmistus, taloudellisesti tehokkaasti. Tämä koski niin puolustuslaitoksen varustelua, kuin henkilöstön koulutusta. (Valtioneuvosto, 2019b.)

Neuvostoliitto kutsui Suomen hallituksen neuvotteluihin, keskustelemaan raja-alueiden hallinnasta ja mahdollisista muutoksista. Tämä tapahtui 5.10.1939. Neuvottelut alkoivat Moskovassa 12.10.1939, ja Suomen neuvottelukuntaa johti J. K. Paasikivi. Neuvostoliitossa kommunistisen puolueen 1. pääsihteeri Josif Stalin esitti Suomelle vaatimukset, joissa Suomi luovuttaisi maa-alueitaan Neuvostoliitolle ja rajavyöhykkeille tehdyt linnoitukset tulisi demilitarisoida. Neuvostoliitto perusteli aluevaatimuksensa oman turvallisuutensa ja koskemattomuutensa turvaamisella. Vastineeksi luovutettavista alueista Suomi olisi saanut maa-alueita Neuvostoliitolta. Syksyn aikana neuvotteluita käytiin kolme kierrosta, jotka jäivät tuloksettomiksi. Ratkaisua, johon molemmat osapuolet olisivat olleet tyytyväisiä, ei löydetty. (Zetterberg & Tiitta 1992, 428.)

3.3 Suomen tie sotaan

Neuvostoliitto aloitti konkreettisesti etupiirijaon toteuttamisen Suomen osalta 26.11.1939 järjestämällä rajojensa sisäpuolella olevassa Mainilan kylässä joukon räjähdysmiä. Räjähdysten syyksi väitettiin suomalaisen tykistön ammuntoa. Neuvostojoukot olivat harjoitelleet rajan läheisyydessä useamman päivän ajan, joten suomalaiset eivät tästä syystä kiinnittäneet räjähdysmiin erityistä huomiota. Räjähdysten takana oli kuitenkin Neuvostoliiton sisäministeriön alainen NKVD:n joukko-osasto, joka toteutti maskirovkaa eli harhautusta. Neuvostoliitto väitti, että 26.11.1939, kello 14.45 - 15.05 tapahtuneessa suomalaisen tykistön amunnassa oli neljä neuvostosotilasta menettänyt henkensä ja yhdeksän haavoittunut. Samana iltana Neuvostoliitto jätti nootin aiheesta Suomen Moskovassa toimineelle lähettiläälle, Aarno Yrjö-Koskiselle. Suomalaisten tekemissä selvityksissä havaittiin, ettei lähistöllä ollut suomalaista tykistöä. Eikä lähimpien joukkojen tykkien kantama ollut riittävä, jotta niillä olisi voitu ampua Mainilan kylään saakka. Tämä vastaus annettiin noottiin jo samana iltana. Tämä oli provokaatio, jonka avulla Neuvostoliitto oikeutti Suomen kanssa solmitun hyökkäämättömyyssopimuksen yksipuolisen purkamisen. Sodan jälkeen selvisi, ettei räjähdyksissä ollut kuollut tai loukkaantunut yhtään ihmistä. (Porvali 2018, 42-44; Talvisota ry, 2019a.) Lyhyen noottikriisin ja hyökkäämättömyyssopimuksen purkamisen jälkeen, 30.11.1939, Neuvostoliitto hyökkäsi Suomeen. Tämän hyökkäyksen seurauksena käytiin 105 päivää kestänyt talvisota. Talvisodan jälkeen koitti välirauha, jota seurasi kuitenkin jatkosota. Moskovan rauhansopimuksen myötä

1944 Suomi veloitettiin antautumaan ja luopumaan aseista. Samalla veloitettiin poistamaan maasta Suomen alueella olevat saksalaisjoukot tai vangitsemaan ja luovuttamaan sotilaat Neuvostoliitolle sotavangeiksi. Suomalaisten ajaessa entisiä aseveljiä maasta käytiin vielä viimeinen sota, Lapin sota. Toiseen maailmansotaan kytkeytyneet taistelut loppuivat lopulta Suomessa vasta keväällä 1945. (Zettenberg & Allan 1993, 429-456.)

3.2 Suomen varautuminen sotaan

Suomi oli varautunut Neuvostoliiton hyökkäykseen. Suomi oli pyrkinyt löytämään liittolaisia, pääministeri Cajanderin ja virkaatekevän presidentti Kallion johdolla ja päätyneet tavoittelemaan pohjoismaista liittoumaa. Tämä ei kuitenkaan onnistunut, sillä Ruotsi ei halunnut sitoutua tukemaan Suomea. Ruotsalaiset pitivät Saksaa ja Neuvostoliittoa molempia uhkana maan turvallisuudelle. Tästä syystä Ruotsi jättäytyi Suomen puolustamisen tukemisesta Neuvostoliittoa vastaan. (Zettenberg & Tiitta 1992, 427.) Suomi oli syksyn 1939 aikana kuitenkin käynnistänyt liikekannallepanon, jota kutsuttiin ylimääräiseksi harjoitukseksi. Tällä ylimääräisellä harjoituksella pyrittiin valmistautumaan todennäköisenä pidettyyn Neuvostoliiton offensiiviin. (Talvisotayhdistys ry, 2019b.)

Neuvostoliiton uhka oli realistinen ja se oli tiedostettu Suomessa jo ennen hyökkäystä. Tästä syystä kotirintamalla oli osattu varautua mahdollisena pidettyyn sodan syttymiseen. Siviiliväestöä turvaamiseksi oli väestönsuojelussa aloitettu erinäisiä toimia suojelun ja turvallisuuden lisäämiseksi. Järjestettiin ylimääräisiä väestönsuojeluharjoituksia ja varauduttiin materiaalin riittävyyden varmistamiseen. Järjestettiin koulutus- ja tiedotustilaisuuksia, joiden avulla pyrittiin neuvomaan siviiliväestölle toimintamallit eri tilanteisiin. Sotaan varautumiseen osallistui valtakunnalliset organisaatiot, kuten lääkintälaitos ja puolustusvoimat. Ne olivat lisänneet hoitomateriaali- ja lääkehankintojaan varmistaakseen riittävät resurssit, jotta toimintakyky ei lamaantuisi sodan syttyessä. Vapaaehtoisjärjestöt, kuten Lotta Svärd, Suomen Punainen Risti, Kaasusuojeluyhdistys, Sotilaskotiliitto ja suojeluskunnat olivat myös lisänneet varautumistaan resurssiensa suhteen. Järjestöt harjoittelivat omaa toimintaansa, jotta toiminta olisi mahdollisimman organisoitua ja sujuvaa, mikäli tilanne eskaloituisi. (Talvisotayhdistys ry 2019b; Väestönsuojelumuseo 2019.)

3.3.1 Suomen Punaisen Ristin varautuminen sotaan

Suomen Punaisen Ristin (SPR) vastuulla oli runsaasti sairaanhoitajia, osa sen kouluttamia. Koulutettujen sairaanhoitajien lisäksi Punaisen Ristin alaisuudessa oli toiminnassa vapaaehtoisten ylläpitämä sairaanhoitajavaliokunta. Sen tehtävänä oli ylläpitää kortistoa sairaanhoitajista ja valmistella näitä sodanajan tehtäviinsä. Kortiston avulla ohjattiin sairaanhoitajat aluetoimistoihin, joista he saivat komennuspaperit ja litterat. Niiden avulla sairaanhoitajat pääsivät komentopaikoilleen suorittamaan velvollisuuttaan. Lisäksi SPR oli kerännyt varoja ja koonnut ennen talvisodan alkua yhdeksän kenttäsaaraalaa Puolustusvoimille. Nämä

kenttäsairaalat sisälsivät sidetarpeita, lääkkeitä, instrumentteja, potilasvuoteita ja henkilökuntaa. Kenttäsairaalat luovutettiin Puolustusvoimien käyttöön. SPR koulutti myös apusisaria, jotka pystyivät auttamaan sairaanhoitajia toiminnassa. Apusisaret ovat verrattavissa nykypäivän lähihoitajiin, mutta heillä ei ollut ollenkaan lääkintäkoulutusta. (Talvisotayhdistys ry, 2019c.) Naisten maanpuolustuksen vapaaehtoinen tukijärjestö, Lotta Svärd -järjestö oli kouluttanut lääkintälottia, joita oli noin 13 000 henkeä. Heistä noin 8 500:lla oli syvennetty lääkintäalankoulutus. (Lotta-museo, 2019.)

3.3.2 Puolustusvoimien varautuminen sotaan

Puolustusvoimat oli varautunut sodan riskiin. Materiaalihankintoja oli tehty ennakkoon. Valtaosa hankinnoista kuitenkin painottui sotakalustoon ja joukkojen varusteluun. Hankinnoista huolimatta suomalaisille sotilaille tarjottu varustus oli heikkoa. Puolustusvoimilla ei ollut resursseja tarjota edes riittävää vaatetusta kaikille sotilaille. Vajavainen varautuminen johtui valtiojohdossa esiintyneistä erimielisyyksistä puolustusbudjetin suhteen. Puolustusmenoja oli arvioitu alakanttiin ja hankinnat olivat olleet riittämättömiä. Puolustusvoimien hankinnat lääkintämateriaalin suhteen olivat vähäisiä. Hankintojen rahoittamisessa oli haasteita. Lääkinnälliset hankinnat jäivätkin valtaosin lääkintälaitoksen, sairaaloiden sekä Lotta Svärd -järjestön ja Punaisen Ristin varaan. Varautumisessa lääkkeiden ja sidostarpeiden suhteen varustuksella pyrittiin kattamaan niin siviiliväestö, kuin sotilaatkin. (Järventaus ym. 1983, 34-36; Sotilaslääkätieteen museo, 2019; Sotamuseo, 2019; Talvisotayhdistys ry, 2019c.)

4 Haavoittunut sotilas

Haavoittuneiden sotilaiden hoidon kiireellisyysarvio määrytyi numeraalisella arviolla, jonka suorittivat ensimmäisenä lääkintämiehet. Haavoittuneen sotilaan vamma ja mahdollisuus selvittää arvioitiin numeraalisella arviolla 1-4 joka vaiheessa uudelleen. Tämä 1-4-asteikolla tapahtunut arviointi määritti, kuinka paljon haavoittuneen sotilaan vuoksi oli tehtävissä ja mitä sotilaille voitiin tehdä. Tasolla 1 potilas ei ollut hengenhädässä eikä vamma ollut kiireistä hoitoa vaativa. Esimerkkeinä 1-tason vammoista voitiin pitää nyrjähdyksiä tai pintanaarmuja. Tasolla 2 kyseessä oli vamma, joka vaati hoitotoimenpiteitä, kuten suurempi haava, josta vuoto oli saatu tyrehtymään eikä verenhukka ollut suuri. Tasolla 3 taisteltiin aikaa vastaan. Haavoittunut tuli saada mahdollisimman nopeasti hoitoon ja riski sotilaan menehtymiseen oli huomattava. Tasolle 3 sijoitettuja vammoja olivat esimerkiksi laajat palovammat, raajan silpoutumiset, sirpaleiden ja ampuma-aseiden aiheuttamat vammat niiden kohdistuttua pään tai keskivartalon alueelle. Tasolla 4 sotilaan menehtyminen oli erittäin todennäköistä. Kipuja pystyttiin lievittämään vahvoilla lääkkeillä ja huumausaineilla. Kuolevaa sotilasta voitiin yrittää rauhoitella, jotta lähtö olisi ollut mahdollisimman inhimillinen. Mikäli pappi oli tilanteessa lähistöllä, antoi hän viimeisen siunauksen, ennen kuin sotilas siirtyisi iäisyyden armeijan rivistöön. (Sotilaslääkätieteen museo, 2019.)

Luokka	Vammatyyppi	Kiireellisyys, hoitotoimenpiteet
Taso 1	Pintanaarmu / nyrjähdys.	Ei kiireellinen, ❖ sidonta ja kipulääkitys.
Taso 2	Lievä ampuma- tai sirpalevamma, joka vuotaa, murtuma raajassa, pään kohdistunut isku (ilman tajuttomuutta).	Tarvitsee hoitoa, ❖ sidonta, kipsaus, ompeleet, kipulääkitys.
Taso 3	Avomurtumat, raajan, jänteen, tai verisuonen poikkileikkaantumisen, vakavat palovammat.	Kiireellinen hoidontarve, ❖ sidonta, kipsaus, leikkaus, kipulääkitys.
Taso 4	Palovammat +20% kehosta, rintakehän tai vatsan lävistänyt vamma, kallovamma, silmän lävistänyt vamma, massiiviset verenvuodot.	Hätätilapotilas välittömän hoidon tarpeessa, ❖ elintoimintojen tukeminen, leikkaus, lääkintä, verensiirto.

Taulukko 1: Haavoittuneen sotilaan hoidontarpeen arviointi. (Lindfors-Niilola ym. 2013)

Lääkintä- ja hoitotoimenpiteet sodassa ja erityisesti kenttäolosuhteissa olivat haasteellisia. Joukkueessa toimi lääkintämies, jonka tehtävänä oli antaa ensiapu ja lääkintä loukkaantunutta tai haavoittunutta sotilasta. Lääkintämiesten lääkintälaukut olivat pieniä, niissä oli sidostarpeita ja välttämättömiä kipulääkkeitä. Ensimmäinen paikka, jossa yleensä oli kunnolliset mahdollisuudet lääkintähuoltoon, oli kenttäsaairaala. Kenttäsairaalat oli perustettu joukkosidontapaikoista hieman kauemmaksi. Lääkkeiden saatavuus ja mahdollisuudet toimittaa niitä rintamille vaihtelivat. Armeijan huolto pyrki parhaansa mukaan toimittamaan varusteita ja tarpeita perille. Toimituksia vaikeuttivat maasto sekä vihollisen sotilaallinen toiminta. Lääkkeiden määrä ja laatu vaikuttivat paljon hoitokäytänteisiin. Kenttäsairaaloissa lääkintäresurssit olivat pääsääntöisesti riittäviä kivun ja tulehdusten hoidon suhteen, mutta anestesia- ja kipulääkkeiden puolella oli vajausta. Sotasairaaloissa toimi omat apteekit, jotka toimittivat lääkevalmisteita osastoille ja rintamalinjoille. Sotasairaaloissa hoidosta vastasivat lääkärit, sairaanhoitajat, koulutetut apusisaret sekä Lotta Svärd -järjestön lotat. Sota- ja kenttäsairaaloiden kalustoa ja varusteita pyrittiin uusiokäyttämään resurssipulan vuoksi. Verisiä sidoksia pestiin,

välineistöä steriloitiin keittämällä tai sterilisointipöytäillä ja kumihanskoja paikkailtiin. (Sotilaslääketieteen museo 2019.)

4.1 Sotatoimet iskevät Helsingin alueen sairaaloihin

Talvisodan ensimmäinen taistelu käytiin, kun Neuvostoliiton pataljoona ylitti rajan Lieksassa aamulla noin puoli seitsemän aikaan. Talvisota syttyi täyteen liekkiin Karjalan kannaksella neuvostoarmeijan aloittaessa hyökkäyksen marraskuun 30. päivän aamuna kello 6.50 vuonna 1939. Samana päivänä siviiliväestöön kohdistettiin pommituksia useilla eri paikkakunnilla. Helsingin aluetta pommitettiin ensimmäisen kerran 30.11.1939 aamulla kello 9. Seuraava pommikoneiden aalto saapui Helsingin taivaalle kymmenen jälkeen. Helsinkiä pommitettiin vielä lisää iltapäivän aikana. Helsingin alueen ensimmäisissä pommituksissa 91 siviiliä menetti henkensä. Yli 230 ihmistä haavoittui, heistä 36 vakavasti. (Talvisotayhdistys ry, 2019c; Porvali 2018, 48-50; Järventaus ym. 1983, 62-64.) Helsingin alueen sairaalat olivat nyt mukana sodassa.

Helsingin alueella toimi useampia sairaaloita. Kaikkia Helsingin alueella toimineita sairaaloita ei kuitenkaan asetettu sotilassairaanhoidon piiriin. Sotilassairaanhoidon piiriin päätyivät Suomen Punaisen Ristin SPR:n sairaala Töölössä, Helsingin sotilassairaala, ja Helsingin kaupungin sairaaloita ja Helsingin yliopiston opetustiloja, tunnuksena 1. Sotasairaala. Johtuen rajalliseksi tilamäärästä sotasairaaloilla oli jaossairaaloita. Nämä olivat pienempiä toimipaikkoja, joihin voitiin sijoittaa toipilaita, jotka eivät enää tarvinneet välttämättä jatkuvaa terveyden seurantaa ja hoitoa. Jaossairaalat toimivat sotasairaaloitten alaisuudessa. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma a; Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma c; Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma e; Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma g.) Jokaisessa sotasairaalassa toimi oma Puolustusvoimien alainen sotilastoimisto. Sotasairaaloissa olleet sotilastoimistot valvoivat sotilaiden toimintaa sekä paranemisprosessia rintamalle paluun näkökulmasta. Niiden velvollisuuksiin kuului hoidettavien sotilaiden asioidenhoitoa, kuten lomien myöntäminen, sekä avustaminen korvaushakemuksissa, kun kyseessä oli elämään vaikuttava pysyvä ruumiinvamma. Lisäksi toimistolla työskentelevät sotilashenkilöt valvoivat sairaalassa sotilaallisen kurin ja järjestyksen ylläpitoa sotilaiden osalta. Toimisto oli velvollinen raportoimaan häiriökäyttäytymisistä eteenpäin sekä valvomaan rikkomuksista määrättyjen rangaistusten toteutumista. Sotilaille tilitettiin päivärahat maksuun sotilastoimistojen kautta. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

4.1.1 Punaisen Ristin sotasairaala P.R. SotaS., historia ja talvisota Töölössä

Suomen Punainen Risti havaitsi ensimmäisen maailmansodan ja sisällissodan aikana, että järjestö tarvitsisi oman keskuksen, jonka avulla se voisi kouluttaa henkilöstönsä. Perustamisen puolesta puhuneiden kärkinimet olivat C. G. E. Mannerheim ja Richard Faltin. Punaisen Ristin sairaalan rakennustyöt alkoivat Taka-Töölössä 1931 kevättalvella. Se valmistui vuonna 1932,

aloittaen toimintansa 1. lokakuuta. Rakennuksen suunnitteli Jussi Paatela, joka oli suunnitellut ennestään useita parantoloita Suomessa. (Ihatsu, S. 2017.)

Suomen Punaisen Ristin hallinto halusi jo sairaalan suunnitteluvaiheessa, että rakennuksessa otetaan huomioon mahdollinen sodan riski. Tästä syystä sairaalaan rakennettiin väestönsuojatilat. Sairaalan suunnittelussa huomioitiin myös ensimmäisen maailmansodan aikana käytettyjen taistelukaasujen uhka. Sairaalaan valmistui kaasutiivis väestönsuoja ja ilmanvaihtoon rakennettiin suodattimet taistelu- ja palokaasuja vastaan. Sodan riski oli otettu suunnittelussa huomioon myös siten, että rauhanajan tilat olivat muunneltavissa niin, että leikkaussalien toimintaa pystyttiin sodan aikana tehostamaan. Lisäksi potilaspaiikkojen määrä pystyttiin tuplaamaan. Sairaalan keittiö oli mitoitettu niin, että sillä oli kyky muonittaa n. 600 potilasta. (Ihatsu, S. 2017.)

Toiminnan alkaessa sairaalassa oli 150 potilaspaiikkaa ja se toimi ensiapuasemana ja poliklinikkana. Helsingin kaupungilla oli kiinnitys 100 paikkaan ja 15 ylimääräiseen paikkaan. Loput potilaspaiikat olivat Punaisen Ristin hallinnoimia. 1935 Helsingin yliopisto teki sopimuksen Punaisen Ristin kanssa ja sairaalassa aloitettiin yliopiston opetustoimintaa. Sairaalassa aloitti 1936 maan ensimmäinen neurokirurginen osasto. Lisäksi SPR:n veripalvelukeskus perustettiin sairaalaan 1936 partiojärjestöjen suotuisalla avustuksella. (Ihatsu, S. 2017.)

Talvisodan syttyessä Punaisen Ristin sairaalasta perustettiin itsenäinen, Punaisen Ristin alaisuudessa toimiva Punaisen Ristin Sotasairaala, eli P.R. SotaS. Sen alaisuuteen liitettiin jaossairaaloiksi Mehiläisen sairaala, Naistenklinikka, Kalastajatorppa ja Koelyseo. Enimmillään P.R. Sotasairaala kykeni tarjoamaan potilaspaiikkoja 1 115 kappaletta. Sairaalan ensimmäisenä ylläkkärinä toimi lääkintäeverstilutnantti Arno Saxén, jonka jälkeen ylläkkärin virkaan nimitettiin Mannerheim-ristin ritari, lääkintäeversti Simo Brofeldt. Sairaalan ensimmäinen ylihoitaja oli Berrit Kihlman. Kihlman on suomalaisen laitostyötoiminnan ensimmäisiä toimijoita. Kihlman oli valmistellut sairaalan kirjastotoimintaa jo ennen sairaalan valmistumista. Laitostyötoiminnan tavoitteena on tarjota kirjastopalveluita niille, jotka eivät kykene niitä olosuhteista riippuvista syistä saavuttamaan, kuten sairaalahoidossa olevat. (Ihatsu, S. 2017.)

Punaisen Ristin Sotasairaalassa henkilökunnan määrät pysyivät sille asetetulla tasolla, huolimatta sairaanhoitajien ja lääkärin määräämisestä erinäisiin työvelvollisuuksiin rintamalla toimineisiin kenttäsaaraloihin ja eri sotasaaraloihin. Liikekannallepanosta aiheutunut pula lääkäreistä ja sairaanhoitajista pystyttiin paikkaamaan sijoittamalla P.R. Sotasairaalaan ulkomaalaisia vapaaehtoisia lääkäreitä ja sairaanhoitajia. Vapaaehtoisia oli saapunut muista Pohjoismaista sekä Sveitsistä ja Hollannista auttamaan suomalaisia. Sairaanhoitajia saapui 93 Ruotsista, Tanskasta 49, Norjasta 38 ja 10 Sveitsistä. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma g; Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma h.)

Punaisen Ristin Sotasairaalan alaisuuteen kuului viisi jaossairaala, jonka lisäksi Punainen Risti oli järjestänyt maaseudulle sen hallinnoimia toipilaskoteja. Punaisen Ristin Sotasairaalassa hoidettiin erilaisia kirurgisia vammoja, vaikeasti haavoittuneita ja vammautuneita sotilaita, joiden vammojen laatu tulisi johtamaan invaliditeettiin. Sairaalan ylilääkärinä toiminut Simo Brofeldt pyrki parantamaan sotainvalidipotilaiden asemaa ja hoitoa. Tämän lisäksi sairaalassa hoidettiin nenä-, kurkku- ja korvatautitapauksia, sekä sisä- ja hermotautitapauksia. Sairaalassa rauhan aikana kehittyneen poliklinikkatoiminnan johdosta sairaalassa oli korkeatasoista osaamista ortopedisten vammojen hoitamiseen, mitä hyödynnettiin sota-aikana. Sairaalassa jatkui talvisodan ajanakin raajavammojen proteesihoido. Punaisen Ristin sairaalassa pian rakennuksen valmistumisen jälkeen alkanut ja kehittynyt neurokirurginen hoito johti siihen, että sairaalassa hoidettiin sota-aikana myös runsaasti aivo-, hermo- ja selkäydinvammoja. (Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma g.) Punaisen Ristin sairaala oli sotasairaalastatuksesta huolimatta kytkeytyneenä Helsingin väestönsuojeluun. Se toimi Helsingin väestönsuojelun sairaala-asemana, johon pommituksissa loukkaantuneita siviileitä tuotiin hoidettavaksi. Sairaalaan oli rakennusvaiheessa rakennettu pomminkestävä leikkaussali ja ensiapuasema, joiden avulla sen toiminta pystyttiin pitämään käynnissä kaupunkiin kohdistuneiden pommitusten aikana. (Ihatsu, S. 2017.)

4.1.2 Helsingin Sotilassairaala, Hel. SS. / Tilkka, historia ja talvisota

Tilkka on oletettavasti lainattu ruotsin kielestä paikallisesta murre-sanasta "tilk", joka tarkoittaa pientä viljelyaluetta, jolle suomalainen vastine olisi peltotilkku. Sanalla voidaan myös tarkoittaa tippaa tai pisaraa tai pientä snapsihuikkaa. Tilkka-kutsumanimi annettiin tuberkuloosiparantolalle, joka 1900-luvun alussa perustettiin Helsingin yliopiston professori Taavetti Laitisen johdolla. Parantola rakennettiin vuosien 1908 - 1910 aikana, sen suunnitteli Onni Tarjanne. Valtio osti rakennuksen 1913. Vuonna 1914 syttyneen 1. maailmansodan aikaan se toimi Punaisen Ristin sotilassairaalan. Suomen julistauduttua itsenäiseksi se luovutettiin Puolustusvoimien käyttöön sotilassairaalaksi. Tilkan keskitetty toiminta paransi ja tehosti Puolustusvoimien sairaanhoitoa Helsingissä. Toiminta vanhassa parantolarakennuksessa jatkui vielä 1930-luvulla, jolloin rakennusta oli tarkoitus laajentaa, mutta laajennustöitä ei ikinä aloitettu. Lopulta alkuperäinen Tilkka eli vanha Laitisen perustama parantolarakennus, jota oli vuosien aikana laiminlyöty huoltotoimenpiteiden ja peruskorjausten osalta, päädyttiin purkamaan vuonna 1981. Rakennuksen heikon kunnon vuoksi purkaminen oli ainoa ratkaisu. Täysimittainen saneeraus olisi tullut liian kalliiksi toteuttaa. (Luhtala & Manninen 2006.)

Hajallaan toimineen sotilassairaanhoidon haasteista Helsingin alueella 1930-luvulla alkoi puolustusvoimien lääkintäosasto pohtia sairaanhoidon keskittämistä ja tehostamista. Tämä tapahtui lääkintäeversti Lauri Ollonqvistin toimesta. Lääkintäosasto päätyi tulokseen, jossa rakennutetaan uusi sotilassairaala, johon voidaan keskittää Helsingin alueen sotilassairaanhoidon kokonaisuudessaan. Vastuu uuden sotilassairaalan suunnittelusta oli Puolustusvoimien teknisellä

osastolla, jossa arkkitehti Olavi Sortta (os. Sahlbom) luonnosteli uuden sairaalan. Sortta oli suunnitellut myös Viipurin sotilassairaalan. Lääkintäeversti Ollonqvist huolehti suunnitteluvaiheessa lääkinnällisten tilatarpeiden huomioon ottamisen; potilaspaikkoja sairaalaan tulisi 250 kappaletta. Sairaalan suunnittelussa haettiin vaikutteita Alvar Aallon suunnittelemasta Paimion parantolasta, mutta myös ulkomailta. Sotilassairaalaan varten hallitus myönsi 7,4 miljoonan markan rahoituksen ja rakennustyöt alkoivat heinäkuussa 1934. Vuonna 1935 sotilassairaalan rakentaminen siirrettiin puolustuslaitoksen alaisuuteen, jonka määrärahat jäivät odotettua pienemmiksi. Määrärahoja rakennuttamiseen oli vain kolme miljoonaa markkaa. Sairaala otettiin alustavasti käyttöön 1936 ja kokonaisuudessaan vuonna 1937. Sen rakentamisen hinnaksi oli tullut 13,7 miljoonaa markkaa, ilman kalusteita ja vain osa sairaalan laitteista hankittuna. Rakentamiskulujen sekä määrärahojen leikkausten ja pitkittyneen rakennusprojektin vuoksi käyttöön jätettiin Suomenlinnassa toiminut ihotautiosasto. Tilkka säilyi puhekielessä käytössä, ja sillä viitattiin uuteen sotilassairaalaan. Puolustusvoimissa Tilkka tunnettiin Helsingin sotilassairaalan, eli Hel. SS. lyhenteellä. Uuden sotilassairaalan valmistuminen ratkaisi Helsingin alueen sotilassairaanhoidon haasteet. Ennen uuden sairaalan valmistumista Puolustusvoimien sairaanhoito oli jakautunut Helsingin alueella kolmeen eri osaan. Tämä levittäytyminen kolmeen eri toimipisteeseen aiheutti haasteita tehokkaassa sotilaiden hoitamisessa ja vaikeutti potilaiden siirtoja osastolta toiselle, sillä monesti siirto tarkoitti myös sairaalan vaihtoa. (Luhtala & Manninen 2006.)

Ennen talvisodan syttymistä oli Puolustusvoimien lääkintäosasto varautunut mahdolliseen tilanteen eskaloitumiseen ja sotatoimien syttymiseen. Sotilassairaalan johto oli Puolustusvoimien lääkintäosaston kanssa vierailut Hämeenlinnassa Aulangon alueella. Vierailun tarkoituksena oli suorittaa selvitys Aulanko-hotellin (Nykyään Kylpylähotelli Scandic Aulanko) mahdollisesta muuttamisesta sairaalatiiloiksi, mikäli tarve vaatisi. Sairaalatiiloiksi muuttaminen tapahtuikin talvisodan alettua. Aulangolle siirrettiin suojaan Helsingin sotilassairaalan johto, osa henkilökuntaa, sekä sairaalan välineistöä ja kirjanpito. Tästä siirtoyksiköstä perustettiin erillinen Hel. SS. Aulanko, eli Helsingin sotilassairaalan alainen jaossairaala. Evakuointi ei koskenut vain Tilkkaa, sillä Suomenlinnassa Pikku Mustasaarella vanhoissa sairaalatiiloissa toiminut sotilassairaalan ihotautiysikkö evakuoitiin Kumpulan sairaalaan mantereen puolelle turvaan talvisodan ajaksi. Talvisodan syttyessä Helsingin sotilassairaala toimi niin haavoittuneiden sotilaiden kuin siviilienkin sairaalana. Tilkkaan perustettiin talvisodassa kirurginen ensihoitoasema ja vanhaan Tilkkaan ensiapuasema kaasutapauksia varten. Vaikka Tilkka oli suunniteltu palvelemaan monipuolisesti hoitoa tarvitsevia, siinä oli myös ongelmansa. Ongelmat nousivat esiin sota-aikana. Tilkkaan ei rakennusvaiheessa ollut rakennettu pommisuoja rahoitusongelmien vuoksi. Sodan pitkittyessä, huolimatta pommitusten aiheuttamasta riskistä, Tilkkaan tuli järjestää lisää potilaspaikkoja. Tämä johtui rintamalla haavoittuneiden suuresta määrästä. Tämän vuoksi rakennuksen ylempiin kerroksiin alettiin sijoittamaan haavoittuneita potilaita. Ylempiin kerroksiin sijoitettiin vain liikuntakykyisiä potilaita, jotka kykenivät

siirtymään turvaan alempiin kerroksiin ilmahälytyksen aikaan. Potilaspaikat saatiin tämän avulla nostettua 400 potilaspaikkaan. Tilkan tornin katolla oli Lotta Svärd -järjestön ilmavalvontalottien ylläpitämä ilmavalvonnan asema. Ilmavalvonnan avulla voitiin turvata sairaalan toimintaa ja antaa ennakkovaroitus vihollisen pommikoneiden uhasta, jolloin evakuoinnit alempiin kerroksiin voitiin käynnistää ennen kuin pommitukset alkoivat. Pommisuojaan puutteen vuoksi sairaalan kellarikerrokseen ja varastotiloihin tehtiin vahvistustöitä ja alimmaisesta kerroksesta suojattiin ikkunat lankkujen avulla. (Luhtala & Manninen 2006; Kansallisarkisto sotapäiväkirja-kokoelma c.)

4.1.3 1. Sotasairaala, 1. Sotas, Helsingin siviilisairaalat talvisodassa

Helsingin kaupungin sairaaloita ja osia Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan tiloista muutettiin talvisodassa toimimaan sotasairaalana. Rungon 1. sotasairaalle muodostivat rauhanaikana siviilisairaaloina toimineet sairaalat. 1. Sotasairaalan käyttöön ja jaoksiksi määrättiin Marian sairaala, kulkutautisairaala, Tuberkuloosisairaala, Kirurginen sairaala, Lastensairaala, Kivelän sairaala, sekä koulurakennuksia, kuten Aleksis Kiven kansakoulu ja Unioninkadulta yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan tiloja. (Kansallisarkisto, 1. Sotasairaalan hallinnollinen arkisto.) Talvisodan sytyttyä 30.11.1939 Neuvostoliiton pommittaessa Helsinkiä ja siviiliväestöä, joutuivat sairaalat tositoimiin. Viimeksi suomalaista sairaanhoitoa oli koeteltu sisällissodan aikaan 1918. Helsingin alueen sairaaloihin tuotiin pommituksissa loukkaantuneita siviileitä. Loukkaantuneita siviileitä kuljetettiin sairaaloihin ambulansseilla, henkilöautoilla, kantamalla ja jopa kottikärryissä. Lääkärit ja sairaanhoitajat olivat tiukasti kiinni sairaaloissa talvisodan alussa, sillä pommituksissa loukkaantuneiden hoidon organisointi ja tilanteen hallintaan saaminen vaati aikaa. Rauhanaikana siviilisairaaloina toimineet sairaalat, jotka talvisodan sytyttyä asetettiin 1. sotasairaalan alaisuuteen, pysyivät pääosin siviilien hoitoon keskittyvinä sairaaloina. Niistä varattiin osastoja ja potilaspaikkoja sotilaiden hoitoon. Talvisodan päätyttyä 1. sotasairaala lakkautettiin ja potilaat siirrettiin terveydentilan mukaan joko koteihin toipumaan tai muihin sairaaloihin. Tästä esimerkkinä 1940 syyskuussa käyttöön otettu Punaisen Ristin invalidisairaala. Siirtojen perusteena oli, että potilaspaikkoja tarvittiin siviilisairaanhoidon käyttöön ja sotavammojen hoitoa pystyttiin tehostamaan, kun sotavammapotilaat eivät olleet useassa sairaalassa. (Kansallisarkisto, 1. Sotasairaalan hallinnollinen arkisto.)

4.2 Talvisodan sotainvalidit

Talvisodassa 45 000 suomalaista sotilasta ja siviiliä haavoittui tai loukkaantui. Näistä noin 17 000 kohdalla haavoittuminen tai vamma oli vaikeahko. Sodan päätyttyä noin 28 000 henkeä oli vielä sairaaloissa hoidettavana. Heistä noin 6 500 oli sotilaita, jotka laskettiin sotainvalideiksi ja olivat oikeutettuja sotainvaliditeettikorvauksiin. Valtiolla ei ollut resursseja aloittaa näin laajamittaista huoltoa sotainvaliditeetista kärsivien avuksi. Sotainvalideista vaikeasti vammautuneet ja työkyvyttömät olivat heikoimmassa asemassa. Talvisodan sotainvalideista

huolehti alkuun vapaaehtoisjärjestöt kuten Suomen Punainen Risti ja Lotta Svärd -järjestö, sekä varhaiset invalidiliitot. Nämä järjestöt pyrkivät järjestämään sotainvalideille ja heidän omaisilleen huoltoa ja tukea. Talvisodan jälkeen 26. päivä kesäkuuta 1940 perustettiin Invalidisäätiö. Säätiön tarkoituksena oli talvisodassa vammautuneiden hoitaminen, kuntouttaminen ja koulutuksen tarjoaminen. Perustamiseen aloite tuli sotaministeriöltä, sillä sotavammoista kärsivien huolto ei voinut nojata vain vapaaehtoisin järjestöihin. (Kadettikunta ry, sotainvalidit, 2016.) Invalidisäätiön päämääräksi tuli invalidien, ensisijaisesti sotainvalidien ja sodassa läheisensä menettäneiden tukeminen. Aseveliyhdistykset, joita perustivat sodasta palanneet sotilaat, asettivat samoja tavoitteita toiminnalleen. Invalidisäätiölle valmistui 1943 Helsingin Ruskeasuolle Sotainvalidien Kuntoutuslaitos, jossa tarjolla oli kuntoutusta ja sairaalahoitoa sekä koulutusmahdollisuuksia sotainvalideille, sotaleskille ja sotaorvoille. (Juva, K. 2018, 141-151; Invalidisäätiö 2019.)

SPR pyrki parantamaan talvisodan jälkeen sotainvalidien elämää, kehittämällä ja tarjoamalla heille hoitoa ja tukea. Punaisen Ristin invaliditoiminnan kehityksestä piti huolta lääkintäeversti Simo Brofeldt. Töölöön Punaisen Ristin sairaalaan kesällä 1940 ylilääkäriksi palannut Simo Brofeldtin loi pohjan Punaisen Ristin sotainvalidihuollon kehitykselle. Valtio oli perustanut invalidikomitean, jonka tehtävänä oli tehdä suunnitelma sodassa vammautuneiden auttamiseksi. Komitean puheenjohtajana toimi Fabian Langenskiöld. Komitean tekemä esitys ei kelvannut SPR:lle ja Brofeldtille, joka oli mukana sotainvalidihuollon perustamisen suunnittelussa. SPR:n vastustuksen perusteena oli huolto-organisaation perustamisessa toteutuksen hitaus ja kustannusarviot. Erimielisyyksien seurauksena Invalidisäätiö alkoi rakentaa Ruskeasuolle omaa kuntoutuslaitostaan ja Punainen Risti alkoi toteuttamaan Brofeldtin suunnitelmaa. (Juva, K. 2018, 141-151.)

Invalidihuollon osalta Brofeldt oli ollut yhteydessä Saksan Punaisen Ristin invalidihuoltoon ja selvittänyt saksalaisten käytänteitä huollon toteuttamisessa. Saksalaisten kokemuksen ja esimerkkien pohjalta Brofeldt teki oman esityksen, jota Suomen Punainen Risti alkoi toteuttamaan. Brofeldtin toteutukseen tukensa antoi Punaisen Ristin puheenjohtaja C. G. E. Mannerheim. Tämän seurauksena Meilahden sairaala-alueelle lokakuussa 1940 valmistunut sairaanhoitajataropisto otettiin Punaisen Ristin käyttöön ja siitä tehtiin Punaisen Ristin invalidisairaala. Punaisen Ristin sairaaloissa oli sotainvalideille tarjolla kuntoutusta ja ammatillista koulutusta, mikäli vamma esti palaamasta entiseen ammattiin. Invalidisairaalaan perustettiin 550 potilaspaikkaa sotainvalidien hoitoon ja kuntoutukseen. SPR:n alaisissa sairaaloissa potilaita pyrittiin kuntouttamaan parhaiden kykyjen mukaan takaisin tuottavaksi osaksi yhteiskuntaa tarjoamalla heille askarteluhoitoa. Askarteluhoito vastaa nykyaikaista toimintaterapiaa. Askarteluhoidon ideana oli aktivoida ja kehittää sotainvalideja, niin että heillä olisi kyky palata palkkatyöhön uuteen ammattiin. Invalidisairaalan johtajana toimi Sven Rehnberg, joka toimi myös sairaalassa olleen proteesipajan johtajana. Invalidisairaala toimi Punaisen Ristin alaisuudessa ja yhteistyössä Punaisen Ristin sairaalan kanssa. Brofeldt oli mukana luomassa uutta

sotatapaturomalakia, joka tuli voimaan 1941. Brofeldt nimettiin Mannerheimin toimesta 13. huhtikuuta 1942 sotainvalidihuollon tarkastajaksi. Sodassa vammautuneiden ja tämän seurauksena invalidiksi joutuneiden asioiden ajamisen Brofeldt tunsi henkilökohtaisesti tärkeäksi. Brofeldt totesi vain päivä ennen kuolemaansa: "Vaikka minä poistunkin, on invalidien asiat hoidettava, sillä heistä riippuu maan vapaus." (Juva, K. 2018, 141-151.)

Kuvio 1 Haavoittuneet sotilaat vuodelevossa (Sotilaslääketieteenmuseo, Lahti; Hennala.)

5 105 Kunnianpäivää ja rauha

Talvisota päättyi rauhaan 13.3.1940. Taistelut päättyivät suomalaisten kestänyttä 105 kunnianpäivää. Suomalaiset eivät murtuneet itäisillä rajamailla käydyissä taisteluissa eivätkä kaupunkeihin kohdistetuissa pommituksissa -itsenäisyys säilyi. Maamme itsenäisyyden säilyttäminen ei tullut halvaksi. Kalleimman uhrin antoivat 24 918 suomalaista sotilasta ja siviiliä, jotka menettivät henkensä sodan aikana. 43 557 siviiliä ja sotilasta haavoittui, heistä 9 562:lle jäi pysyvät vammat. (Järventaus ym. 1983, 150-157.) Kotiseutunsa joutui jättämään noin 420 000 ihmistä. He menettivät kotinsa alueluovutuksissa ja joutuivat evakoiksi. Lähteminen luovutettavilta alueilta oli monelle selkeä valinta, sillä evakkoon lähtö oli pienempi paha, kuin Neuvostoliiton rajojen taakse jääminen ja siellä eläminen. (Karjalan liitto ry. 2019. Evakkous.)

Vaikka Suomi menetti maa-alueitaan, ja monilta oli kaatunut tai kadonnut sota-aikana läheisiä, ei murheet estäneet kansaa kääntämästä katseita tulevaan. Tuhansia evakoita oli uudelleen asutettava, maata jälleenrakennettava ja jatkettava elämää. Vaikka ihmisten mielet olivat toiveikkaat rauhan suhteen, oli tuleva silti epävarma. Kun talvisodan päättyessä

ilmoitettiin aselevosta, liput laskivat Suomessa suruliputukseen kansallisen surun merkiksi. Silloinen ulkoministeri Väinö Tanner totesi pitämässään puheessaan: "Rauha on siis maahan palannut, mutta minkälainen rauha? Tämän jälkeen joutuu maamme jatkamaan elämäänsä silvottuna." (Nenye ym. 2016, 282.)

5.1 Moskovan rauhansopimus 1940

Neuvostoliitto ei saavuttanut Stalinin tavoitetta Suomen nopeasta valtaamisesta. Sodan pitkittyminen kuormitti molempia osapuolia. Kuormittavuus, pitkittyminen ja miestappiot olivat maille tarpeettomia ja kalliita. Tämän seurauksena Neuvostoliitto oli suostuvainen solmimaan rauhan Suomen kanssa. Taustalla vaikutti Ranskan, Iso-Britannian ja Yhdysvaltojen mahdollinen siirtyminen tukemaan Suomea sodassa Neuvostoliittoa vastaan. Tämä voisi johtaa Neuvostoliiton kannalta epäsuotuisaan tilanteeseen, jossa Neuvostoliitto voisi jäädä alakynteen. Tästä syystä Neuvostoliitto oli valmiina neuvottelemaan sotatoimien päättämisestä. Solmittiin Moskovan rauhansopimus, jonka ehdot olivat Suomelle kovat. Neuvostoliiton ulkoministeri Vjatseslav Molotovin kerrotaan todenneen, että koska vastoin Neuvostoliiton tahtoa oli venäläinen veri vuotanut, tulee Suomen alueluovutusten olla suuremmat kuin Neuvostoliiton 1939 vaatimat alueet. Talvisodassa Neuvostoliiton miestappiot olivat moninkertaiset verrattuna Suomeen. Virallisia tilastoja tappioista ei ole. Tappiomäärät ovat riippuvaisia julkaisevasta tahosta ja tulkinnoista. (Järventaus ym. 1983, 146-151; Tarkka, J., Polvinen, T., Soikkanen, H., Avikainen, P., Hetemäki, I., Pärssinen, E. & Saarni, M-L. 1991, 51-54.)

Rauhan ehdoissa vaadittiin, että Suomi luovuttaa maa-alueita, jotka olivat suomalaisten hallinnassa sodan päättyessä. Ne tulisi luovuttaa Neuvostoliitolle, eikä luovutettavilla alueilla saanut suorittaa tuhoamistoimintaa. Luovutusten seurauksena suomalaisia tehtaita päätyi Neuvostoliiton hallintaan. Menetettyihin maa-alueisiin kuului Viipurinlahti saarineen, Karjalan kannas ja alueita Sallasta. Luovutusten seurauksena suomalaisten hallitsevat Viipuri, Sortavala ja Käkisalmi menetettiin. Suomi sai puolestaan maa-alaa Petsamosta erityisehdoin, joissa määriteltiin Neuvostoliiton kansalaisille erityisoikeuksia koskien kaupankäyntiä ja liikkumista.

Sodassa vangeiksi jääneitä palautettiin molemmin puolin. Sotavankeja Suomeen palautettiin n. 800 henkeä ja Neuvostoliittoon yli 5 000 henkeä. Moskovan rauhansopimuksen myötä solmittu rauha ei ollut pysyvä. Rauhan aikaa leimasi Neuvostoliiton painostus ja uuden sodan uhka. Epävarmuuden vuoksi Suomessa alettiin varautua uuteen sotaan. Uhka sodasta ja vähäiset liittoutumismahdollisuudet johtivat siihen, että alettiin valmistella yhteistoimintaa Saksan kanssa. Yhteistoiminnan valmistelut pidettiin salassa ennen jatkosodan syttymistä. (Järventaus ym. 1983, 146-151; Tarkka ym. 1991, 51-54.) Kaupungeissa parannettiin valmiuksia väestönsuojelun osalta. Sairaalarakennuksia alettiin valmistella mahdollisiin uusiin haavoittuneiden aaltoihin. Potilaspaikkojen määriä lisättiin ja pomminkestäviä hoitotiloja rakennettiin. Valmiita sairaalarakennuksia ja tiloja vahvistettiin. (Tarkka ym. 1991, 51-54.)

6 Rauha taittuu sotaan

Suomi oli keväällä 1940 solmitun Moskovan rauhansopimuksen jälkeen pyrkinyt noudattamaan määrättyjä rauhannehtoja ja noudattamaan poliittista sitoutumattomuutta ja puolueetto-
muutta. Kaikesta huolimatta pelko Neuvostoliiton sotilaallisesta offensiivista ja riski sodan uu-
delleen syttymisestä säilyi. Suomen sotilasjohto pyrki parantamaan valmiuksia, mikäli sota
syttyisi Neuvostoliittoa vastaan. Sotilasjohdon toimesta pyrittiin löytämään mahdollisia liittolais-
ia. Puolueettomuuden ja päällepäin näkyvän rauhannehtojen noudattamisen taustalla teh-
tiin valmisteluita mahdollisen uuden sodan vuoksi. Valmisteluita mahdollisena pidettyyn so-
taan tehtiin koko maassa ja erityisesti itäisellä rajalla. Puolustusvoimat koulutti asevelvollisia
ja pyrki tekemään kalustohankintoja. Kaupunkien puolustusta paranneltiin valmistamalla il-
matorjunta-asemia. (Tarkka ym. 1991, 55-58.)

Kesäkuun 22. päivä 1941 Saksa aloitti operaatio Barbarossan hyökkäyksen Neuvostoliittoon. Se
oli laaja-alainen hyökkäys Euroopan itäisen rintaman pituudelta Neuvostoliittoa vastaan, kohti
Leningradia. Tavoite oli kukistaa Neuvostoliitto ja kommunismi. Samalla tavoitteena oli val-
lata lisää elintilaa ja päästä käsiksi idässä oleviin maaperän rikkauksiin, kuten öljyyn. Saksan
hyökkäys veti Suomen mukaan sotaan. Hitler julisti puheessaan Suomen sotivan Saksan kanssa
Neuvostoliittoa vastaan. Hitlerin julistus asetti Suomen negatiiviseen asemaan maailmanpo-
liittisesta näkökulmasta. Samalla avun saannin mahdollisuus muilta kuin akselivalloilta haihtui
savuna ilmaan. Suomi tulkittiin tämän myötä Saksan liittolaiseksi. Suomen valtionjohto linjasi
heti Hitlerin puheen jälkeen, että Suomi kävi erillissotaa Neuvostoliittoa vastaan. Saksan rin-
nalla Suomi pyrki vain turvaamaan oman itsenäisyytensä. Hitlerin puheet Suomen liittoutumi-
sesta saksalaisten käymään sotaan oli Neuvostoliitolle peruste hyökätä Suomeen. Neuvostoli-
iton hyökkäys alkoi pommituksilla, jotka oli kohdennettu lentokenttiin ja strategisesti merkit-
täviin kohteisiin. Pommeista valtaosa päätyi kuitenkin siviilikohteisiin. Neuvostoliitto teki en-
simmäisen ilmahyökkäyksen Suomeen 22.6.1941, pommittaen panssarilaivoja ja rannikkopuo-
lustuksen kohteita. 25.6.1941 Neuvostoliitto pommitti 19 paikkakuntaa Suomessa. Neuvostoli-
iton pommitukset kohdistuivat siviiliväestöön. (Tarkka ym. 1991, 74-77.)

6.1 Jatkosota

Suomalaiset olivat Moskovan rauhansopimuksen jälkeen valmistautuneet itärajan puolustami-
seen ja Neuvostoliiton hyökkäykseen. Rajojen puolustamisen sijaan Suomi päätyi mukaan sak-
salaisten suunnittelemaan operaatio Barbarossaan, hyökkäämään Neuvostoliittoa vastaan sak-
salaisten rinnalla. Suomalaisien tavoitteiksi hyökkäyksessä asetettiin menetettyjen maa-aluei-
den palauttaminen. Suomalaiset aloittivat hyökkäyksen 29.6.1941 Petsamon alueella,
30.6.1941 Karjalan kannaksella ja 1.7.1941 Kainuun alueella. Suomen armeija oli vahvempi
kuin talvisodan aikana. Armeijan vahvuus oli 475 000 miestä. Lotat ja ilmavalvonnassa työ-
kennelleet mukaan laskettuna sotaa käyvän Suomen vahvuus oli 630 000 kansalaista. Pohjois-

Suomen alueella taistelleen Saksan vahvuus oli noin 200 000 sotilasta. (Tarkka ym. 1991, 74-79.)

Suomalaisten hyökkäys Neuvostoliittoon alkoi hyvin. Suomalaiset joukot saavuttivat nopeasti tavoitteensa ja valtasivat rauhanehtojen seurauksena menetetyt alueet ja valtaosan Itä-Karjalasta. Suomalaiset jättäytyivät valtaamilleen alueille eivätkä juurikaan jatkaneet hyökkäystä. Suomen rintamalla alkoi asemasotavaihe. Asemasodan aikana suomalaiset ottivat torjuntavoittoa ja pitivät linjansa aina vuoteen 1944 saakka. (Tarkka ym. 1991, 79-102; Järven-
taus ym. 1983, 432-435.) Kesällä 1944 Stalin siirsi lisää joukkoja Suomen vastaiselle rintamalle Karjalan kannakselle. Tavoitteena oli ratkaista sota suurella miesylivoimalla. Näistä siirroista voidaan katsoa alkaneeksi jatkosodan loppuvaihe. Neuvostojoukot onnistuivat murtamaan Suomen etulinjan suurhyökkäyksessä Kannaksella 10.6.1944. Etulinjan murtumisen vuoksi suomalaiset joutuivat aloittamaan vetäytymisen. Taistelut muuttuivat viivytystaisteluiksi Kannaksella. Viipuri menetettiin neuvostojoukoille 20.6.1944. Viipurin menetyksen jälkeen sen pohjoispuolella Talin ja Ihantalan kylissä käytiin Suomen kannalta merkittävät taistelut 25.6 - 9.7.1944, tunnetummin Tali - Ihantalan taistelut. Talin ja Ihantalan alueella suomalaiset saavuttivat lopulta merkittävät torjuntavoitot. Kannaksella käytyjen torjuntavoittojen osalta Neuvostoliiton sotilaiden hyökkäys kohti Suomea hyytyi. Neuvostoliitto tarvitsi valtaosan resursseistaan hyökkäykseen Saksa vastaan, joten taistelu Suomea vastaan kulutti resursseja ja sitoi joukkoja Neuvostoliiton kannalta vähemmän merkittävään taisteluun. Tämän seurauksena Stalin oli myöntäväinen rauhantekoon Suomen kanssa. (Tarkka ym. 1991, 133-145.)

6.2 Pommittamalla Suomi irti sodasta

Liittoutuneet halusivat ratkaista pitkittyneen sodan mahdollisimman nopeasti. Saksan rinnalla erillissotaa käynyt Suomi oli tarkoitus saada irtautumaan sodasta massiivisilla pommituksilla. Liittoutuneet uskoivat, että siviiliväestöön kohdistetut pommitukset murtaisivat suomalaisten taistelutahdon. Pommituksien ajateltiin aiheuttavan massiivista tuhoa Suomelle. Pommituksien tuhot kohdistuisivat siviiliväestöön ja tuhoaisivat suomalaiset kaupungit, pakottaen Suomen luopumaan sodasta. Siviiliväestöä vastaan kohdennetuilla hyökkäyksillä oli Yhdysvaltojen presidentin Franklin D. Rooseveltin ja Ison-Britannian pääministeri Winston Churchillin siunaus. Tämä päätös oli tehty liittoutuneiden salaisessa konferenssissa Teheranissa joulukuussa 1943. Konferenssissa oli tarkoitus löytää keinot Natsi-Saksan voittamiseen ja Euroopan tilanteen rauhoittamiseen. (Tarkka ym. 1991, 116-117.)

Tehtävään valittiin suoraan Stalinin alaisuudessa toiminut ADD, venäjäksi Aviatsija Dalnego Dejstvija, eli kaukotoimintailmajoukot. Valtaosa ADD:n miehistöistä oli yölentokelpoisia. Suomen suurimpiin kaupunkeihin kohdistuneet pommitukset alkoivat helmikuussa kuudennen ja seitsemännen päivän välisenä yönä. Pommituksia kutsutaan suurpommituksiksi hyökkäykseen osallistuneiden pommittajien suuren määrän ja tiputettujen pommiin kilomäärien vuoksi.

Pommituksia oli kolmena yönä helmikuussa, kymmenen yön välein. Pommitus öitä olivat 6.-7.2 16.-17.2 ja 26.-27.2. Pommitusten oli tarkoitus murjoa ja tuhota Suomen suurimpia kaupunkeja lukuisten koneiden voimin ja massiivisilla pommimäärillä. (Järventaus ym. 1983, 342-343.)

Suomalaiset ilmatorjuntajoukot olivat kehittäneet taktiikkaa pommituksia vastaan. Ilmatorjunnan sulkutulitukset estivät valtaosaa pommikoneista suorittamasta tehtävänsä. Koneiden miehistöt tiputtivat pommit ennen virallisia kohteitaan ja kääntyivät pois. Sulkutulituksessa ei pyritty saamaan suoraa osumaa lentokoneeseen vaan tuottamaan riittävän massiivinen räjähdysten sarja. Sulku perustui kranaattien räjähdysten aiheuttamaan kirkkauteen ja sirpalevaikutukseen. Lentäjät pelkäsivät sirpaleosumia ja kirkkauden myötä joutumista ilmatorjuntatykistön kohteeksi. Harvat koneet uskalsivat lentää sulun läpi. Torjuntataistelussa apua tarjosi ilmavalvonta ja tutkat. Niiden avulla saatiin aikaa varautua lähestyviin lentueisiin ja antaa siviiliväestölle ilmahälytys. Hälyttämällä koneiden lähestyessä saatiin vähennettyä siviiliuhrien määrää. (Ilmatorjuntamuseo, 2019.)

6.3 Helsingin suurpommitukset

Liittoutuneet päättivät pyrkiä irrottamaan Suomen sodasta massiivisilla pommituksilla. Pommitukset oli tarkoitus toteuttaa jo tammikuussa 1944. Tammikuun heikot sääolosuhteet estivät toteutuksen. Pommitukset päätettiin siirtää helmikuuhun. Sotilastiedustelusta oli saatu tieto suunnitelluista pommituksista. Tiedustelutiedot oli välitetty ilmavalvontaan. Suomen puolustus oli selvillä Neuvostoliiton suunnitelmista. Talvisodan pommituksien kokemuksia hyödynnettiin ja ilmatorjuntaa oli kehitetty. Ilmavalvonnassa merkittävän panoksen antoivat lotat. Lisäksi tutkien avulla saatiin ilmatorjunnalle ennakkotiedot, koneiden vielä lähestyessä. Helsingin suurpommituksissa käytettiin räjähdepommeja ja palopommeja. Räjähdepommeissa räjähdemateriaalin massa oli 50 - 5 000 kg ja palopommeissa polttotaisteluainetta oli 50 tai 100 kg. Helsingin pommittamiseen oli varattu runsaasti materiaalia. Mikäli Helsingin pommitus olisi onnistunut suunnitellusti, pommeja olisi osunut yhdeksän metrin välein. Tuho Helsingissä olisi ollut verrattavissa Saksan Hampurin pommituksiin 1943 tai Dresdenin pommituksiin 1945. Molemmissa pommituksissa menehtyi tuhansia ihmisiä ja kymmeniätuhansia haavoittui. Helsinkiin kohdistuneissa suurpommituksissa kuoli 146 henkeä, heistä 6 oli sotilaita. Helsingissä haavoittuneita oli 356, joista 6 sotilaita. Pommituksissa taloja tuhoutui 109, tulipaloja oli 111 ja sirpalevaurioita tuli yli 300 rakennukseen. (Järventaus ym. 1983, 342-343.)

6.4 Helsingin sairaalat kuormittuvat

Helsinkiin kohdistuneet pommitukset kuormittivat alueen sairaaloita. Huolimatta vähäisistä siviilitappioista ja loukkaantuneiden määrästä, oli terveydenhuolto ahtaalla. Sairaaloissa henkilökuntaa ja tiloja oli rajallisesti. Sairaalat olivat jo entuudestaan täynnä rintamalla loukkaantuneita sotilaita sekä sairaalahoidon tarpeessa olleita siviileitä. Jokainen uusi potilas

kiristi sairaanhoitoa yhä tiukemmalle. Pommitusten seurauksena sairaaloiden potilaspaikat täyttyivät nopeasti. Uudet potilaat sitoivat lääkärit ja hoitajat hoitotoimenpiteisiin vieden jo entuudestaan vähäisiä resursseja. Helsingissä kaikki sairaalat eivät olleet sotasairaaloita. Osa Helsingin sairaaloista oli täysin siviiliväestön hoitamista varten. Helsingin sairaaloissa oli kuitenkin täyttä. Pientä helpotusta toivat sotasairaaloiden alaisuudessa olleet jaossairaalat sekä maaseudulle turvaan siirretyt osastot. Niihin siirrettiin toipuvia sotavammapotilaita, jotka eivät tarvitseet jatkuvaa sairaalahoitoa. Sairaalat joutuivat pommitusten aikaan muuttamaan toimintaansa. Ilmahälytyssireenin alkaessa soimaan normaali toiminta pysähtyi ja aloitettiin evakuoinnit. Muutamien sairaaloiden yhteyteen oli rakennettu suojatiloja tai kallioon louhitu-ja tiloja. Potilaat voitiin evakuoida niihin pommitusten ajaksi suojaan. Lastensairaala oli jo aiemmin evakuoitu maaseudulle. Syynä olivat heikossa asemassa olleet lapsipotilaat sekä sairaalan tilat. (Järventaus ym. 1983, 342-343.)

7 Sairaalat jatkosodassa

Talvisodan päätyttyä Moskovan kanssa solmittuun rauhansopimukseen Suomi ja suomalaiset pyrkivät palaamaan arkiseen elämään. Vaikka Suomi oli päässyt irtautumaan sodasta ja tykit olivat vaimenneet, ei takuita rauhan säilyvyydestä ollut. Sota jatkui Euroopassa useilla rintamilla. Ajanjakson epävarmuus vaikutti myös suomalaisten toimintaan. Sairaaloissa alettiin varautua mahdolliseen uuteen kriisiin. Tämä näkyi varustelun ja koulutuksen lisäämisellä. Sairaalat pyrkivät kasvattamaan potilaspaikkojen määriä. Toimintakapasiteettia kasvatettiin ja hoito- sekä potilastiloja parannettiin. Sairaaloiden yhteyteen rakennettiin väestönsuojia pommitusten uhan vuoksi. Sairaanhoidon jatkuvuutta ja toimintavarmuutta pyrittiin kehittämään, vaikka sotatila olisikin käynnissä. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

Jatkosodassa potilaskuljetukset pyrittiin hoitamaan yöaikaan. Yöaikaan riski joutua vihollisen sotatoimien kohteeksi oli pienempi. Helsingin alueella toimi neljä eri sotasairaala- jaoksineen jatkosodan aikana. Näistä merkittävänä voidaan pitää 1. Sotasairaala, 53. Sotasairaala ja 54. Sotasairaala. Lisäksi Helsingissä toimi vuoden 1944 alussa 72. Sotasairaala, joka oli toiminnassa kuukauden, ennen kuin se liitettiin 1. Sotasairaalaan yhteyteen. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma a; Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma b; Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma d; Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma e; Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma f.)

7.1 54. Sotasairaala Töölö & Meilahti

Kesäkuun 18. päivä 1941 perustettiin päämajan lääkintäjaoksen määräyksellä 54. Sotasairaala. Se muodostettiin pääosin siviilikäyttöön siirtyneestä Punaisen Ristin sairaalasta ja Punaisen Ristin invalidisairaalasta. Sotasairaalan käyttöön otettiin pienempiä jaoksia Helsingistä ja lähiseuduilta. Päällikkölääkäriksi nimettiin lääkintäeversti Simo Brofelt, joka menehtyi

15.10.1942 luuydinkadon seurauksena. Brofeldtin seuraajaksi nimettiin lääkintämajuri Aarno Snellman. 54. Sotasairaalan pääsairaala toimi Punaisen Ristin sairaala Topeliuksenkatu 3:ssa Töölössä, tunnuksella A/54. SotaS. Toisena pääsairaala toimi Meilahdessa Munkkiniemenkatu 6:n Punaisen Ristin invalidisairaala. Se toimi lokakuussa 1940 valmistuneen sairaanhoitajataropiston tiloissa. Invalidisairaalan jaoksen tunnus oli B/54. SotaS. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma e.) Vuonna 1948 Munkkiniemenkatu muutettiin Tukholmankaduksi. Sairaahoitajataropiston rakennus sijaitsee nykyään osoitteessa Tukholmankatu 10.

Jatkosodassa 54. Sotasairaalan alaisuudessa oli viisi jaosta. Jaossairaaloitten operatiivinen hoito tapahtui Punaisen Ristin sairaalassa ja Punaisen Ristin invalidisairaalassa. Muut jaokset toimivat post-operatiivisina hoito- ja jatkohoito-osastoina. Jatkosodassa Punaisen Ristin sotasairaalassa hoidettiin hermovammoja sekä plastiikkakirurgisia leuka- ja kasvovammoja. Näiden lisäksi hoidon piiriin kuului vakavien ruhjevammojen korjausleikkaukset sekä jatko- ja pitkäaikaishoito. Punaisen Ristin sairaalan yhteydessä oli leikkaussaleilla ja poliklinikalla varustettu pomminkestävä kalliosairaala. Kalliosairaalan avulla sairaalan toiminta ei keskeytyisi, mikäli sairaala joutuisi sotatoimien kohteeksi. Punaisen Ristin sotasairaala toimi myös siviiliväestön sairaalana, muut 54. Sotasairaalan jaokset olivat vain sotilassairaanhoidon käytössä. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma e.)

A/54. SotaS. Punaisen Ristin sairaala, Topeliuksenkatu 3	B/54. SotaS. Punaisen Ristin invalidisairaala, Munkkiniemenkatu 6 / Tukholmankatu 10,
C/54. SotaS. Koelyseo, Arkadiankatu 26. Päämajan määräyksestä 30.9.1941	D/54. SotaS. Svenska Flickskolan, Arkadiankatu 24. Päämajan määräyksestä 21.10.1941
F/54. SotaS. Entinen varuskuntasairaala, Lönnrotinkatu 37. Päämajan määräyksestä 16.11.1942	Keskuskeittiö: Entinen kadettikoulu, Hollantilaisentie 11. Käyttöön 07/1941 jälkeen.

Taulukko 2: 54. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma e.)

7.2 53. SotaS, Tilkka & Suomenlinna

53. Sotasairaala oli muodostettu Puolustusvoimien Keskussotilassairaala 1:stä, Helsingin yliopiston tiloista ja Helsingin kaupungin siviilisairaaloista. Sen pääsairaala oli Keskussotilassairaala 1, tunnetummin Tilkka. 53. Sotasairaalan jaossairaalat olivat yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan tiloja ja siviilisairaaloita. Sairaalan esikunta toimi Tilkan tiloissa. Tilkan

Keskussotilassairaalaan kuului Suomenlinnassa Pikku Mustasaarella toiminut iho- ja sukupuolitautilosasto. Jaoksia 53. Sotasairaalaan oli kuusi kappaletta toimintansa aikana. 53. Sotasairaalan hoidon piirissä oli kirurgisia potilaita, mutta myös ihotaudeista sekä silmä- ja korvavammoista kärsiviä potilaita. Pääasiassa potilaat olivat helsinkiläisiä ja Helsingin lähistöllä asuvia, joiden toipuminen jatkui kotioloissa. (Luhtala, J., Manninen, M. 2006.)

Kevättalvella 1943 neuvostojoukkojen pommittaessa Helsinkiä 53. sotasairaala siirsi toimintaansa Nurmijärvelle. Päämajan lääkintöosaston määräyksestä sairaalan toimintaa siirrettiin 12.2.1944 Kiljavannummen keuhkotautiparantolaan. Sairaalan esikunta ja toiminnan runko jäivät Tilkkään. 53. Sotasairaala säästyi pommituksilta. Kiljavannummella toiminta lopetettiin päämajan lääkintöosaston 7.10.1944 antamalla määräyksellä. Takarajaksi toiminnan palauttamiseksi Tilkkään oli asetettu 25.10.1944. Toiminta palautui takaisin Tilkkään jo 21.10.1944. Toiminnan palautuessa Tilkkään 53. sotasairaala jatkoi toimintaansa, kunnes se lakkautettiin 30.11.1944. Lakkautuksen jälkeen Tilkka siirtyi Puolustusvoimien hallinnoimaksi Keskussotilassairaala 1:ksi. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma c; Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma d; Luhtala, J., Manninen, M. 2006.)

<p>I/53. SotaS. Tilkka ja Suomenlinnan. Keskussotilassairaala 1, Tilkka (KSS 1), Mannerheimintie 164. Suomenlinnan iho- ja sukupuolitautilosasto ja kuriosasto, Pikku Mustasaari. Muodostettu 17.6.1941.</p>	<p>II/53. SotaS. Helsingin yleisen sairaalan III-osastoryhmä, kirurginen sairaala. Kasarmikatu 11-13. 4.12.1942 Tähtitorninvuoren pommisuojan kalliosairaala, Laivasillankatu 1. Siirtyi II/53. SotaS. alaisuuteen</p>
<p>III/53. SotaS. Helsingin yleisen sairaalan, Naistenklinikka. Haartmaninkatu 2. Liitetty 18.7.1941.</p>	<p>IV/53. SotaS. Helsingin Varuskuntapataljoonan sairaala. Lönnrotinkatu 37. Liitetty 1.8.1941. Siirretty 14.10.1942 Annankatu 30.</p>
<p>V/53. SotaS. Sisätauti- ihotauti- ja silmäosastot. Silmäosasto: silmäklinikka, Mariankatu 14. 3.9.1941 Sisätautilosasto: Unioninkatu 33. 1.12.1941 Ihotautiosasto: Helsingin yliopiston sairaala Snellmaninkatu 14. 15.10.1941</p>	<p>VI/53. SotaS. Korvaklinikka, sisätautilosasta, sädehoitolaitos. Korvaklinikka 3.9.1941, Unioninkatu 38. Sisätaudit 18.11.1941, Unioninkatu 38. Sädehoitolaitos 3.9.1941 Unioninkatu 38.</p>

Taulukko 3: 53. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma c.)

7.3 1. SotaS Helsingin kaupungin sairaalat

Sotasairaala perustettiin 18.6.1941 Helsingin alueen sairaaloista ja sairaanhoidolliseen toimintaan kelpaavista tiloista. Rauhanaikana toiminut sairaalaverkosto ja sen runko olivat riittävät, joten perustaminen oli nopeaa ja helppoa. Perustamiskäskyyn oli kirjattu, että 1. SotaS. tulee hoitaa rajatusti myös siviilipotilaita. 1. Sotasairaalaan kuuluivat Tuberkuloosisairaala, Marian sairaala, Viikin metsätieteen laboratorio, Helsingin diakonissalaitoksen tilat, Kivelän sairaalan osasto 3, tyttöjen ammattikoulu, Annankadun Ruotsalainen Koulu, työväenopisto ja kulkutautisairaala. Nämä yhdeksän jaosta muodostivat yhdessä 1. Sotasairaalan. Potilaspaikkoja oli perustettaessa yhteensä 1 841 kappaletta. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma a.)

1. Sotasairaala oli sairaalaryhmittymä, jolla ei ollut virallista pääsairaalaa. Sotasairaalan päällikkölääkärinä toimi lääkintäeversti Fabian Langenskiöld. Jatkosodan aikana 1. Sotasairaalan potilaspaikkoja liikuteltiin siviilien hoitamisen ja sotilaiden hoitamisen välillä tarpeen mukaan. Lisäksi paikkojen muutoksia tapahtui tuberkuloosia sairastavien potilaiden ja tarvittavien tuberkuloosihoitopaikkojen mukaan. 1. Sotasairaalan sairaaloissa hoidettiin kirurgisia potilaita, tuberkuloosipotilaita ja kulkutaudeista kärsiviä sotilaita ja pommituksissa loukkaantuneita siviileitä. Suomessa toimineiden sotasairaaloitten määrää supistettiin 1.3.1943. Tämän jälkeen Helsinkiin saapuvien potilaskuljetusten vastaanotto ja potilaiden kohdentaminen sairaaloihin tuli 1. Sotasairaalan tehtäväksi. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma a.)

Helsingissä toimintansa 29.1.1944 aloittanut 72. sotasairaala lakkautettiin 24.2.1944, jolloin sen toiminta liitettiin 1. Sotasairaalan yhteyteen. Lakkautuksessa 1. Sotasairaalaan liitettiin kirurginen sairaala ja Helsingin yliopistollisen sairaalan tiloja, sekä yliopiston hammaslääketieteen laitos. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma f.) Jatkosodan aikana tilamuutosten ja sotilassairaaloitten liittämisten ja lakkautusten seurauksena potilaspaikkojen lukumäärä nousi 5 404 potilaspaikkaan, mikä kattoi kaikki 1. Sotasairaalan Puolustusvoimien käyttöön varatut potilaspaikat. 1. Sotasairaala lakkautettiin 30.11.1944, minkä jälkeen tilat palautettiin alkuperäiseen käyttöön ja sairaalat muuttuivat siviilisairaaloiksi. Sairaalat palautuivat siviilijohtoisiksi 1.12.1944 alkaen. (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma a.)

I/1. SotaS. Helsingin kaupungin tuberkuloosisairaala, Lääkärintie 8. Liitetty 18.6.1941	II/1. SotaS. Marian sairaala, Lapinlahdenkatu 16. Liitetty 18.6.1941
III/1. SotaS. Viikin metsätieteen laboratorio. Koetilantie 5. Liitetty 18.6.1941	IV/1. SotaS. Diakonissalaitos, kalliosairaala, Alppikatu 2. Liitetty 18.6.1941, kalliosairaala 14.12.1942
V/1. SotaS. Kivelän sairaala, Sibeliuksenkatu 14. Liitetty 18.6.1941	VI/1. SotaS. Käpylän Kunnalliskodin sairaala, Käpylän tie 11. Liitetty 18.6.1941
VII/1. SotaS. Helsingin kaupungin valmistava tyttöjen ammattikoulu, Kansakoulukatu 3. Liitetty 18.6.1941	VIII/1. SotaS. Kaupungin kulkutautisairaala, Nordenskiöldinkatu 20. Liitetty 18.6.1941
IX/1. SotaS. Yliopiston hammaslääketieteenlaitos, Fabianinkatu 24. 1.3.1943 alkaen 1. SotaS. alaisuudessa.	X/1. SotaS. Invaliidisäätiön huoltolaitos, Tenholantie 10. Käyttöön 8.3.1943
XI/1. SotaS. Helsingin yliopistollinen sairaala, Kirurginen sairaala, Kasarmikatu 11-13. 1.3.1943 alkaen 1. SotaS. alaisuuteen.	XII/1. SotaS. Helsingin yliopistollinen sairaala, Silmäpoliklinikka, Unioninkatu 34. 1.3.1943 alkaen 1. SotaS. alaisuuteen.
XIII/1. SotaS. Helsingin yliopistollinen sairaala, Korvaklinikka, Unioninkatu 38. 1.3.1943 alkaen 1. SotaS. alaisuuteen.	XIV/1. SotaS. Tammisaaren piirimielisairaala. Itäinen Rantakatu 9. Perustamiskäsky 29.3.1943.
XV/1. SotaS. Espoossa, Westendissa toiminnut invalidien ammattioppilaitos. Perustamiskäsky 8.2.1944.	XVI/1. SotaS. Järvenpää, Kotitalousopettajaopisto, Sibeliuksenväylä 55. Perustamiskäsky 12.4.1944.
1. SotaS. Käytössä oli myös ruotsinkielinen kansakoulu, Annankadulla, joka luovutettiin 53. SotaS. käyttöön. Työväenopisto Kalliossa, Helsinginkatu 26. Ruskeasuolla, Keravalla toimineen kansakoulun tilat, Kerava ei vastaanottanut kuitenkaan yhtään potilasta.	

Taulukko 4: 1. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa (Kansallisarkisto, sotapäiväkirjakokoelma a.)

7.4 Jaossairaalat sotasairaaloiden tukena

Sota-aikana terveydenhuollon työntekijöiden työmäärät vaihtelivat. Vuorot saattoivat kestää jopa kellon ympäri. Sota-aikana ollut pula työntekijöistä ja riittävästä tiloista vaikeutti toimintaa. Sotasairaaloiden resurssit ja potilaspaikat olivat rajalliset. Rintamalla toimineissa kenttäsairaloissa ei ollut tilaa haavoittuneiden pitkäaikaiseen hoitamiseen. Jatkuva potilasvirta vaati tilaa ja resursseja. Jatkosodan loppuvaiheessa sairaalahoitoa vaatineiden vammojen määrä kasvoi runsaasti pommitusten ja Neuvostoliiton Karjalan kannakselle suuntaaman suurhyökkäyksen vuoksi. (Sotilaslääketieteen museo, 2019; Lottamuseo, 2019.)

Ongelma potilaspaikkojen määrässä oli ratkaistu jo aiemmin ottamalla käyttöön siviilisairaloita, parantoloita, kouluja ja muita tiloja, joiden tilat olivat riittävät. Siviilisairaloissa voitiin asettaa osastoja sotilaiden hoitoon tai vaihtoehtoisesti määrätä koko sairaala sotilaiden sairaanhoitoon. Näitä sotilassairaanhoitoalaisuudessa toimineita yksiköitä kutsuttiin jaossairaloiksi. Perustamalla jaoksia pystyttiin lisäämään potilaspaikkoja. Niiden avulla pystyttiin selviämään potilaspaikkojen vähäisestä määrästä ja tarjoamaan hoitopaikkoja haavoittuneille sotilaille ja siviileille. Hoidon tehokkuutta saatiin parannettua, kun lääkäreillä ja sairaanhoitajilla oli vähemmän potilaita hoidettavana yhdessä kohteessa. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

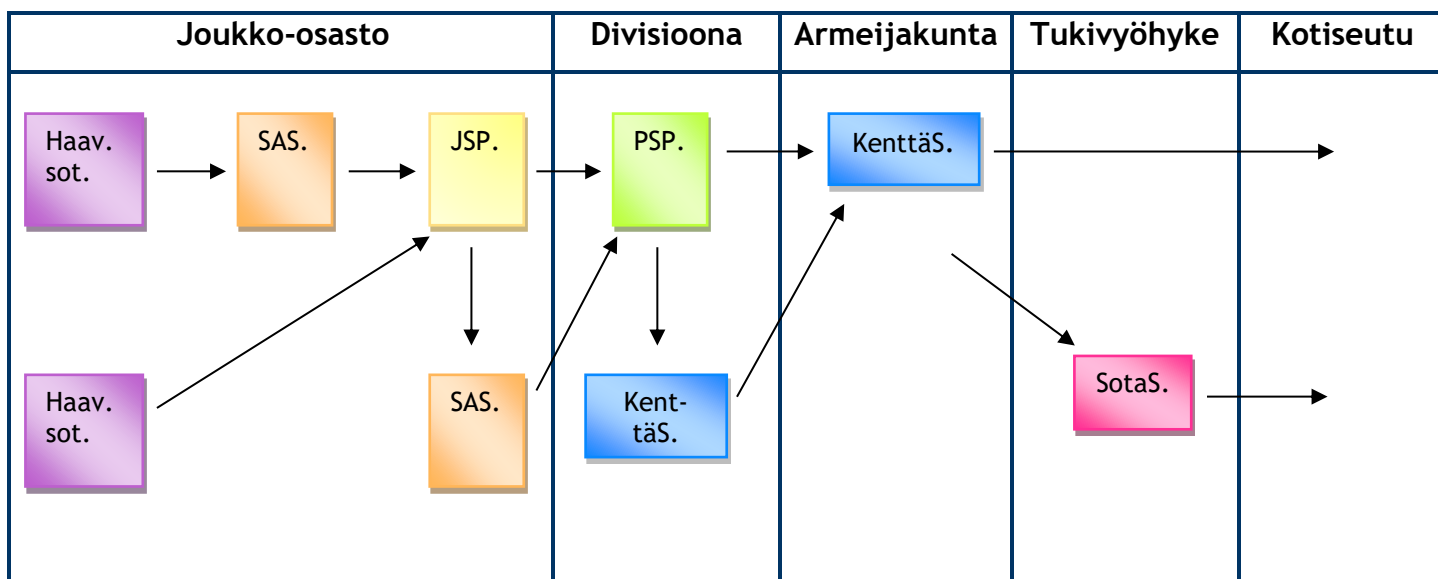
Kuvio 2: Lääkäri leikkaamassa potilasta (Sotilaslääketieteenmuseumuseo, Lahti; Hennala.)

Sotasairaloissa haavoittuneille, vakaassa tilassa olleille potilaille voitiin tarjota parempaa hoitoa ja pohja toipumiselle. Leikkaukset pystyttiin tekemään kliinisessä ympäristössä, jossa oli pienempi tulehdusriski ja paremmat valmiudet hoitaa mahdollisia komplikaatioita.

Kauempana rintamasta, puhtaammassa ja rauhallisemmassa ympäristössä, oli paremmat lähtökohdat toipumiseen, kuin mitä kenttäsaaralassa olisi ollut tarjolla. Potilas ei välttämättä ollut koko toipumisjaksoa samassa saaralassa. Toipunut potilas voitiin siirtää jaossaaralaan jatkamaan toipumista. Potilaan siirtyessä hoitopaikka vapautui seuraavalle potilaalle. Hoitoketjun avulla saatiin hoitoa tarvitsevat kenttäsaaraloista hieman kauemmas epävakaista rintamalinjoista. Pommituksien uhan vuoksi pyrittiin saaraanhoito pitämään hajautettuna. Jaossaaralat sijaitsivat hieman kauempana sotasaaraloista. Hajautettuna toimiva saaraanhoito on pienemmässä riskissä lamaantua pommituksien osuessa alueelle. Jaossaaraloissa resurssit olivat niukemmat kuin sotasaaraloissa. (Sotilaslääkätieteen museo, 2019.)

Merkittävin ero sotasaaralan ja jaossaaralan välillä oli, että sotasaaraloissa oli mahdollista tehdä kirurgisia operatioita sekä välineistö näiden toimenpiteiden tekemiseen. Jaossaaraloissa pystyttiin antamaan post-operatiivista hoitoa, kuntouttamaan ja kotiuttamaan potilaita. (Sotilaslääkätieteen museo, 2019.)

Sotilaan evakuointi rintamalta ja hoitopolku.

Haav. sot.	Haavoittunut sotilas
SAS.	Sairasajoneuvoasema
JSP.	Joukkosidontapaikka
PSP.	Pääsidontapaikka
KenttäS.	Kenttäsaarala
SotaS.	Sotasaarala

Taulukko 5: Haavoittuneen sotilaan evakuointi (Saarimaa, J. 2011.)

7.5 Hoitohenkilökunta sodassa

Sota-aikana terveydenhuollon työntekijöiden työmäärät vaihtelivat. Vuorot saattoivat kestää jopa kellon ympäri. Sota-aikana ollut pula työntekijöistä ja riittävästä tiloista vaikeutti toimintaa. Sotasairaaloiden resurssit ja potilaspaikat olivat rajalliset. Rintamalla toimineissa kenttäsairaaloissa ei ollut tilaa haavoittuneiden pitkäaikaiseen hoitamiseen. Jatkuva potilasvirta vaati tilaa ja resursseja. Jatkosodan loppuvaiheessa sairaalahoitoa vaatineiden vammojen määrä kasvoi runsaasti pommitusten ja Neuvostoliiton Karjalan kannakselle suuntaaman suurhyökkäyksen vuoksi. (Sotilaslääketieteen museo, 2019; Lottamuseo, 2019.)

Ongelma potilaspaikkojen määrässä oli ratkaistu jo aiemmin ottamalla käyttöön siviilisairaaloita, parantoloita, kouluja ja muita tiloja, joiden fasilitetit olivat riittävät. Siviilisairaaloissa voitiin asettaa osastoja sotilaiden hoitoon tai vaihtoehtoisesti määrätä koko sairaala sotilaiden sairaanhoitoon. Näitä sotilassairaanhoidon alaisuudessa toimineita yksiköitä kutsuttiin jaossairaaloiksi. Perustamalla jaoksia pystyttiin lisäämään potilaspaikkoja. Niiden avulla pystyttiin selviämään potilaspaikkojen vähäisestä määrästä ja tarjoamaan hoitopaikkoja haavoittuneille sotilaille ja siviileille. Hoidon tehokkuutta saatiin parannettua, kun lääkäreillä ja sairaanhoitajilla oli vähemmän potilaita hoidettavana yhdessä kohteessa. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

Sotasairaaloissa haavoittuneille, vakaassa tilassa olleille potilaille voitiin tarjota parempaa hoitoa ja pohja toipumiselle. Leikkaukset pystyttiin tekemään kliinisessä ympäristössä, jossa oli pienempi tulehdusriski ja paremmat valmiudet hoitaa mahdollisia komplikaatioita. Kauempana rintamasta, puhtaammassa ja rauhallisemmassa ympäristössä, oli paremmat lähtökohdat toipumiseen, kuin mitä kenttäsairaalassa olisi ollut tarjolla. Potilas ei välttämättä ollut koko toipumisjaksoa samassa sairaalassa. Toipunut potilas voitiin siirtää jaossairaalaan jatkamaan toipumista. Potilaan siirtyessä hoitopaikka vapautui seuraavalle potilaalle. Hoitoketjun avulla saatiin hoitoa tarvitsevat kenttäsairaaloista hieman kauemmas epävakaista rintamalinjoista. Pommituksien uhan vuoksi pyrittiin sairaanhoito pitämään hajautettuna. Jaossairaalat sijaitsivat hieman kauempana sotasairaaloista. Hajautettuna toimiva sairaanhoito on pienemmässä riskissä lamaantua pommituksien osuessa alueelle. Jaossairaaloissa resurssit olivat niukemmat kuin sotasairaaloissa. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

Merkittävin ero sotasairaalan ja jaossairaalan välillä oli, että sotasairaaloissa oli mahdollista tehdä kirurgisia operatioita sekä välineistö näiden toimenpiteiden tekemiseen. Jaossairaaloissa pystyttiin antamaan post-operatiivista hoitoa, kuntouttamaan ja kotiuttamaan potilaita. (Sotilaslääketieteen museo, 2019; Virtanen, R. 2005.)

Kuvio 3: Hoitaja keskustelemassa potilaan kanssa (Sotilaslääketieteen museo, Lahti; Hennala.)

7.5.1 Hoitohenkilökunnan oman jaksamisen tueksi

Lääkärien ja sairaanhoitajattarien rinnalla työskenteli myös Lotta Svärd -järjestön kouluttamia lääkintälottia, joilla oli järjestön antama ensiapukoulutus. Koulutukseen oli lisätty pinta-raapaisu sairaanhoidollista koulutusta. Lotat auttoivat sairaanhoitajattaria hoitotoimenpiteissä. He tarjosivat potilaille henkistä tukea kuuntelemalla, keskustelemalla ja olemalla läsnä. Lotat pyörittivät kanttiineita, avustivat ruuan valmistuksessa ja auttoivat potilaita ostoksissa, kuten hakemalla tupakkaa. Lotat tarjosivat musiikkiesityksiä ja järjestivät viihdettä osastoille. Lottien tehtäviin kuului myös pesuissa auttaminen sekä menehtyneiden peseminen ja laittaminen. Kevyemmissä tehtävissä auttoivat pikkulotat, jotka olivat 8-17 vuoden ikäisiä. Heillä tehtävät olivat ikätason mukaisia, vanhemmille pikkulotille annettiin loppuvaiheessa sotaa jo aikuisten lottien tehtäviä, jotta väkeä voitiin irrottaa muihin tehtäviin. (Lottamuseo, 2019; Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden Liitto ry, 2017.) Suomen Punainen Risti koulutti apusisaria toimimaan sairaanhoidollisena apuna. Heillä oli hieman samankaltainen koulutus, kuin Lotta Svärd -järjestön lääkinnän lotilla. Apusisaret auttoivat hoidollisissa toimenpiteissä lääkäreitä ja sairaanhoitajattaria. Apusisarien avulla kyettiin irrottamaan sairaanhoitajattaria muihin tehtäviin, kun apusisaret suorittavat esimerkiksi potilaan pesua, haavateiden vaihtoa tai vainajien laittoa. (Juva, K. 2018, 152-155.)

8 Sodan viimeiset taistelut

Neuvostoliitto oli pyrkinyt irrottamaan Suomen sodasta helmikuussa 1944 massiivisilla siviili-väestöön kohdistetuilla pommituksilla, jotka eivät kuitenkaan tuottaneet toivottua tulosta Neuvostoliiton kannalta. Jatkosota oli pitkittynyt ja Neuvostoliitto kävi sotaa perääntyviä

saksalaisjoukkoja vastaan. Neuvostoliitto oli Teheranin konferenssissa luvannut, että kohdistaa voimakasta painetta Saksan vastaisella rintamalla Normandian maihinnousun aikaan.

(Tarkka ym. 1991, 116-117.) Läntisellä rintamalla länsiliittoutuneet olivat nousseet maihin Ranskan Normandiassa ja alkaneet edetä länsirintamalla. Liittoutuneiden yhteisestä tavoitteesta huolimatta Neuvostoliitolle oli kunnia-asia saavuttaa Berliini ennen länsiliittoutuneita ja olla natsi-Saksan "kukistanut" valtio. (Järventaus ym. 1983, 402-403.)

Neuvostoliiton antama paine Normandian maihinnousun aikaan näkyi myös Suomessa. Kesä-heinäkuun vaihteessa Talin ja Ihantalan alueella käytiin jatkosodan suurin taistelu, jossa suomalaiset joukot ottivat merkittävät torjuntavoitot Neuvostoliittoa vastaan. Näissä taisteluissa Neuvostoliitto yritti murtaa Suomen puolustuksen ja vallata maan. Tulos oli kuitenkin ohut suomalaisten torjuntavoittojen johdosta, eikä hyökkäys enää edennyt Neuvostoliiton kannalta edullisesti. Sota Karjalan kannaksella Suomea vastaan satoi sotilaita ja resursseja, joita tarvittiin loittonevalla rintamalla Saksaa vastaan. Haasteet Suomen murtamisessa ja Neuvostoliiton tavoite olla Berliinissä ensimmäisinä johtivat siihen, että Neuvostoliiton ylin johto alkoi suunnitella rauhan tekemistä Suomen kanssa. (Järventaus ym. 1983, 42-245.)

8.1 Tykit vaimenevat Kannaksella

Talin - Ihantalan suurten torjuntavoittojen jälkeen Suomella oli mahdollisuuksia neuvotella rauhasta. Neuvostoliitto tarvitsi miehiä Saksan kukistamiseen, joten tässä nousi Suomen mahdollisuus rauhan solmintaan ja sodasta irtaantumiseen. (Tarkka ym. 1991, 141-143.) Suomi alkoi irtautumaan sodasta marsalkka Mannerheimin ja presidentti Risto Rytin johdolla. Valtaapitävien näkemys oli, että Neuvostoliiton kanssa rauhan solmiminen olisi helpompaa, mikäli valtion johdossa olisi Mannerheim. Tästä syystä presidentti Risto Rytin päätyi ulkopoliittisista syistä jättämään hallitukselle eroanomuksensa. (Järventaus ym. 1983, 422-423; Tarkka ym. 1983, 146-147.) Rytin teki kovan uhrauksen. Hän oli solminut omissa nimissään sopimuksen Saksan ulkoministeri Joachim von Ribbentropin kanssa ja antanut henkilökohtaisen vakuutuksen, että Suomi pysyy Saksan rinnalla sodan loppuun saakka eikä tee erillisrauhaa Neuvostoliiton kanssa. Tällä sopimuksella Rytin sai takuun siitä, että Saksan toimittama vilja- ja aseapu ei ehtyisi. Rytin allekirjoitti sopimuksen omissa nimissään, ilman hallituksen hyväksyntää. Tämä mahdollisti sopimuksen irtisanomisen samassa yhteydessä, kun Rytin erosi presidentin virastaan. Rytin erottua eduskunta teki poikkeuslain, jolla Mannerheim valittiin presidentiksi. Aloite rauhanneuvotteluiden aloittamiseksi voitiin tehdä. Neuvostoliitto vaati kuitenkin, että ennen kuin rauhanneuvotteluja aloitettaisiin, Suomi katkaisisi julkisesti välinsä Saksaan ja ilmoittaisi tästä kansainvälisesti. (Zetterberg ym. 1992, 439.)

Päämajan komentama aselepo ja sotatoimien lopettaminen Neuvostoliittoa vastaan astui voimaan 4.9.1944 kello 7.00 aamulla. Moskovaan saapui 7.9.1944 pääministeri Hackzellin johtama neuvotteluryhmä, jonka tarkoitus oli neuvotella rauhanehdoista ja sotatoimien päättämisestä. Neuvostoliitto otti kuitenkin neuvotteluryhmän vasta viikkoa myöhemmin vastaan,

koska liittoutuneilla oli eriäviä näkökulmia rauhanehdoista. Hieman ennen neuvottelujen alkua pääministeri Hackzell sai aivoverenvuodon, josta hän ei toipunut. Hackzelliä korvaamaan Suomesta lensi ulkoministeri Enckell. Rauhan ehdot eivät olleet suomalaisille armollisia, sillä vuoden 1940 rauhansopimuksen rajat tulisivat voimaan. Petsamo jäisi Neuvostoliitolle, Porkkalanniemi tulisi vuokrata 50 vuodeksi Neuvostoliitolle sotilastukikohdaksi ja Suomen olisi maksettava 300 miljoonan Yhdysvaltain dollarin sotakorvaukset. Lisäksi saksalaiset joukot tulisi riisua aseista ja karkottaa Suomen maaperältä. Samalla suomalaisten sotilaiden tulisi luopua aseistaan. Neuvostoliitto painosti Suomea ja neuvottelukuntaa uhkaamalla miehityksellä, mikäli asetettuihin rauhanehdointiin ei suostuttaisi. (Järventaus ym. 1991, 425.)

8.2 Rauhan ehdot

Neuvostoliiton kanssa solmittiin välirauha syyskuussa 1944. Rauhan ehtojen päättämisessä neuvostoliittolaisilla ja briteillä oli erimielisyyksiä ehtojen muotoilusta. Neuvostoliitto halusi mahdollisimman monta artiklaa lopulliseen muotoon, kun taas britit halusivat jättää artiklojen tarkennukset rauhankonferenssiin. Brittiläiset ja neuvostoliittolaiset pääsivät kompromissiin brittien aselepovaltuuskunnan puheenjohtajan A. C. Kerrin johdolla. Kerrin johdolla päätettiin artikkelit, jotka tulisivat sellaisinaan ja pysyvinä sopimukseen. Rauhan ehdot olivat ankarat suomalaisille. Aseleposopimuksessa oli 23 artiklaa, joihin oli lukuisia erillisiä liitteitä, joissa artikloita tarkennettiin. Lisäksi esitettiin toimeenpanon kannalta oleellisia määräyksiä ja ehtoja. (Järventaus ym. 1983, 428.)

Ehdot koskivat Suomen valtakunnanrajaa, sotakorvauksia, Neuvostoliiton vihollisia Suomen maaperällä, liittoutuneiden kansalaisia, liittoutuneilta voitettua sotasaalista ja liittoutuneilta haltuun otettua omaisuutta. Lisäksi rauhanehdoissa rajoitettiin Suomen alueen sotilastoimintaa sekä kansallismielisenä pidettyä järjestötoimintaa. Ehdossa vaadittiin liittoutuneiden asettaman valvontakomission saapumista Suomeen. (Tarkka ym. 1983, 168-172.)

Ehdossa määriteltiin Suomen itäinen valtakunnanraja. Rajaksi asetettiin Moskovan rauhansopimuksessa määritelty valtakunnanraja vuodelta 1940. Joukot olisi vedettävä tuon rajan taakse. Suomen tulee riisua maassa olevat saksalaiset aseista ja luovuttaa heidät Neuvostoliitolle sotavangeiksi. Petsamo luovutetaan Neuvostoliitolle. Hangon tukikohdan sijasta Porkkala vuokrataan 50 vuodeksi laivastotukikohtakäyttöön vesialueineen Neuvostoliitolle. Ahvenanmaan demilitarisointi astuu uudelleen voimaan. Suomen tulee suorittaa Neuvostoliitolle kuuden vuoden kuluessa 300 miljoonan dollarin sotakorvaukset tavarana, kuten puutavarana, paperina, selluloosana, meri- ja jokialuksina sekä erilaisina koneina. Liittoutuneet muodostavat valvontakomission, joka toimii Neuvostoliiton ylimmän sotilasjohdon alaisuudessa ja valvoo sopimuksen täytäntöönpanoa ja sen toteutumista. (Karjalan kuvalehti, Moskovan välirauhan sopimus 1944.)

8.3 Lapinsota

Rauhan ehtoihin kuului, että maassa 15. syyskuuta 1944, jälkeen olevat saksalaiset sotilaat tulee riisua aseista ja karkottaa Suomen maaperältä. Tämä päätti jääkäri liikkeen ja 1918 sisällissodan kautta alkaneen sotilaallisen yhteistyön Suomen ja Saksan välillä. Etelä-Suomen alueella saksalaisten vetäytyminen sujui ongelmitta. Helsingissä toiminut Saksan lähetystö poistui maasta 10.9.1944. Valtaosa saksalaisista joukoista oli Suomen pohjoisosissa, Pohjanmaalla, Kainuussa ja Lapin alueella, josta ainoa vetäytymisreitti oli Pohjois-Norjan suuntaan. Suomalaiset keskittivät joukkoja Pohjois-Suomeen ja samalla siirrettiin siviilejä etelään. Lapin alueella noin 100 000 ihmistä lähti evakkoon, heistä noin 56 000 Ruotsin puolelle. Suomalaiset ja saksalaiset olivat sopineet rauhanomaisesta vetäytymisestä. Oulun hallinta vaihtui ilman taistelua. Suomalaisen ja saksalaisten käymän valesodan verho repesi 28.9.1944, kun suomalaiset joukot saapuivat Pudasjärven kirkonkylään. Laukauksia vaihdettiin ja kaksi saksalaista sotilasta sai surmansa. Kirkonkylä oli ollut tarkoitus luovuttaa 1.10.1944. Olhavanjoella lissä 29.9.1944 suomalaiset yrittivät vallata silltaa saksalaisilta, jotka räjäyttivät sillan. Sillalla olleista suomalaisista kolme menetti henkensä. (Tarkka ym. 1983, 161-163.)

Helsinkiin saapunut valvontakomissio ilmoitti 30.9.1944 Suomen hallitukselle, että toiminta saksalaisia vastaan ei ollut riittävää. Suomen tulisi aloittaa aktiivisempi sotilastoiminta saksalaisia vastaan 1.10.1944, kello 8.00 mennessä. (Tarkka ym. 1983, 162.) Suomalaisia joukkoja johtanut Kenraali Hjalmar Siilasvuo oli suunnitellut maihinnousun Tornion satamaan. Tämä maihinnousu toteutui 1.10.1944 kello 7.45, jonka jälkeen suomalaiset joukot nousivat junaan. Juna vei heidät Tornion keskustaan, jossa alkoi taistelut. Suomalaiset suorittivat hyökkäyksen Tornioon, jonka jälkeen taisteluita käytiin Kemin alueella. Nämä taistelukosketukset johtivat siihen, että saksalaiset vaihtoivat vetäytymisreitit kulkemaan Rovaniemen kautta. Saksalaisten vetäytyminen kohti Rovaniemeä ja suomalaisia vastaan käydyt viivytystaistelut aloittivat Lapin sodassa tapahtuneen toistuvan tapahtumaketjun. Suomalaiset etenivät, minkä jälkeen he kohtasivat saksalaisten puolustuksen. Saksalaiset olivat linnoittautuneet puolustustaisteluun ja pakottivat suomalaiset koukkaamaan. Suomalaisen aloitettua koukkauksen sivustaan saksalaiset irtaantuvat puolustusasemistaan. Irtautuessaan saksalaiset tuhosivat samalla sillat, tierummut ja tiet, minkä lisäksi he miinoittavat mahdolliset kulkuväylät. (Tarkka ym. 1983, 164-165.)

Suomalaiset valtasivat Rovaniemen keskustan savuavat rauniot 16.10.1944. Saksalaiset olivat ehtineet vetäytyä. Rovaniemen keskustaa oli sytytetty tuleen. Rovaniemen asemalla oli täydessä lastissa ollut ammusjuna. Kuumuus ja tulenlieskat olivat saaneet sen räjähtämään lisänten tuhoa. Kevättalvella 1945, Lapissa oli noin 600 miehen vahvuinen asevelvollisista muodostettu osasto. Saksalaiset olivat ryhmittyneet käsivarren Lappiin puolustusasemiin alkuun Sturmbock-linjaan, josta he vetäytyivät tammikuussa Lyngen-asemalinjaan. Lyngen-asemalohko päättyi Suomen puolella Kilpisjärven alueelle. Lyngenissä saksalaiset olivat koko loppu

talven. Sota oli muuttunut lopullisesti asemasodaksi ja taistelut pienimuotoisiksi kahakoiksi ja laukausten vaihdoksi osapuolten välillä. Keväällä 1945 Suomen hallitus totesi, että Suomi on sodassa Saksaa vastaan. Tämä oli vain kansainväliseen oikeuteen perustunut muodollisuus, jolla pyrittiin pääsemään mukaan rauhanneuvotteluihin, joihin ei kuitenkaan koskaan tullut kutsua. Viimeiset saksalaiset joukot poistuivat Suomen maaperältä 27.4.1945 ja Lapin sota päättyi. (Tarkka ym. 1983, 166-167.)

9 Jälleenrakennus ja nouseva maa

Rauhan ehdot olivat olleet kovat. Suomi piti riisua aseista, ja samaan aikaan saksalaiset sotilaat piti ajaa pois Lapista Suomen maaperältä. Asutettava evakot, joita oli n. 11% Suomen väestöstä. (Karjalan liitto ry, 2019, Evakkous; Tarkka ym. 1983, 195-196.) Maksettavana oli myös suuret sotakorvaukset, ja maa-alueiden menetykset painoivat. Ongelmana oli myös valvontakomissio, sekä Neuvostoliiton jatkuva paineistus itärajan takana. Sotakorvaukset olivat sodassa runnellulle, pienelle maalle suhteettomat. Pieni maa kärsi sodasta. Tilanteesta selviäminen olisi kaikkea muuta kuin helppoa. Sotakorvauksien määrä oli massiivinen. Suomesta lähti Neuvostoliittoon 141 490 junavaunullista lastattuna sotakorvaustuotteilla. Sotakorvaukset autoivat Suomen teollisuuden kehittämisessä ja monipuolisti sitä. Sotakorvaustuotannolla väestölle saatiin töitä ja jälleenrakennus eteni. Sotakorvausponnisteluiden avulla Suomi kehittyi ja alkoi nousta hyvinvointivaltioksi. Sotakorvausten yhteenlaskettu arvo suhteutettuna vuoden 1953 dollarin kurssiin on yhteensä reilut 500 miljoonaa dollaria. Viimeinen sotakorvausjuna lähti Suomesta kohti Neuvostoliittoa ylitettyään raja-aseman Vainikkalassa 19. syyskuuta 1952. Suomi oli ainoa maa, joka maksoi sotakorvauksensa täysimääräisinä. (Tarkka ym. 1983, 199-203.)

Suomi oli nousemassa jaloilleen ja myöhemmät vuosikymmenet kehittävät maata yhä enemmän. Teollisuuden monipuolistuminen, paperiteollisuuden kysynnän kasvaminen ja kansan periksiantamattomuus olivat askeleita, jotka veivät Suomea eteenpäin ja maailman kartalle. Hyvät suhteet Neuvostoliittoon mutta myös länsivaltoihin olivat ulkomaankaupan kannalta merkittävässä asemassa, jotta maahan tuli vaurautta. Yhteiskuntarakenne muuttui merkittävästi, väestö muutti kaupunkeihin, työt siirtyivät metsistä ja pelloilta tehtaisiin ja toimistoihin. Terveydenhuolto kehittyi, eliniänodote piteni ja väestön vauraus kehittyi. Tämän kehityksen seurauksena Suomi on hyvinvointivaltio, jonka hyvinvointi ja vauraus on tunnustettu ympäri maailman. (Tarkka ym. 1983, 271-281.)

9.1 Sairaalat sodan jälkeen

Sodan jälkeen sairaaloiden potilaspaikkojen määriä alettiin vähentämään. Potilaspaikkojen vähentyvät määrät johtuivat siitä, ettei uusia potilasaaltoja tullut samalla tavalla kuin sodan aikana. Sairaalat olivat pitäneet huolen sotatoimissa loukkaantuneiden ja vammautuneiden

sotilaiden ja siviilien hoidosta. Sotavammat, jotka vaativat leikkaushoitoa, proteesihoidot sekä fyysisistä ja psyykkisistä vaivoista kärsivien kuntoutushoidot pitivät huolen, että sairaita ja terveydenhuollon henkilökuntaa tarvittiin vielä pitkään ja runsaasti sodan jälkeenkin. Valtio tarjosi terveydenhuollon palveluita sodassa palvelleille. Palveluiden kattavuus kehittyi vuosien aikana. Lisäksi sotatoimissa palvelleiden perustamat järjestöt tarjosivat kuntoutuspalveluita, vertaistukea ja terveydenhuoltoa. Lääketiede jatkoi kehittymistä lääkäreiden ja sairaanhoitajien pysyessä työllistettynä sodan jälkeisinäkin vuosina. Helsingin alueella sotaponnisteluihin osallistuneet sotasairaalat palautuivat sodan jälkeen taas siviilisairaaloiksi ja jaos-sairaaloina toimineet rakennukset palautuivat rauhanajan käyttöön, kouluiksi, opetustiloiksi tai hoitolaitoksiksi. Poikkeuksena Helsingissä oli Tilkka ja Suomenlinnan osasto, joita hallinnoi Puolustusvoimat. Ne palautuivat sodan jälkeen Puolustusvoimien keskussotilassairaalakäyttöön. Sotatoimissa loukkaantuneiden hoitotoimet siirtyivät siviilisairaanhoidon ja kuntoutuslaitosten alaisuuteen. Helsingissä sota-aikana toiminnassa olleet sairaalat jatkoivat rauhanajan jälkeen normaalisti, muutoksena vain sotasairaalistatuksen poisto. Rakennukset pysyivät samoina. Liikekannallepanossa sodanajan sijoituksiinsa sota- ja kenttäsaaraloihin määrättyt sekä rintamalinjojen lähistöllä toimineet lääkärit ja sairaanhoitajat palasivat sodan jälkeen omiin rauhanajan toimipaikkoihinsa ja virkoihinsa saaraloihin. (Sotilaslääketieteen museo, 2019.)

9.1.1 Punaisen Ristin sairaala

Punaisen Ristin sairaala pysyi sodan jälkeen punaisen ristin hallinnoimana. Se siirtyi Helsingin seudun Yliopistollisen Keskussairaalan alaisuuteen vuonna 1958, kun HYKS perustettiin ja sairaala ostettiin Suomen Punaiselta Ristiltä. Jatkosodan ja Lapin sodan jälkeen vuonna 1945 sairaalan toiminta oli palautunut lähestulkoon normaalille rauhanajan tasolle, eikä sairaalan toiminta häiriintynyt enää sotien jälkeen. Sotavuosien jälkeen sairaala siirtyi siviilisairaanhoidon puolelle, mutta jatkoi toimintaansa sotavammoista kärsivien hoitopaikkana. Siellä hoidettiin keskushermostovammoista kärsiviä potilaita koska sairaalassa oli neurologian osaamista. Keskushermostoon kohdistuneille sotavammoille oli sairaalassa oma osasto, joka toimi sairaalassa aina vuoteen 1947 asti. Punaisen Ristin sairaalassa hoidettiin sodassa syntyneitä raajavammoja, jotka vaativat ortopedistä osaamista tai proteesihoidoa. Ortopedinen osaaminen sairaalassa oli muodostunut jo ennen sotia, ja sodan aikana osaaminen kehittyi lisää. Sairaalassa toimintansa aloittanut Punaisen Ristin veripalvelu jatkoi toimintaansa sairaalan tiloissa aina vuoteen 1972 saakka, kunnes muutti uusiin tiloihinsa Kivihakaan, jossa sen toiminta jatkuu edelleen. (Ihatsu, S. 2017.)

Punaisen Ristin sairaalan rakennus on yhä toiminnassa. Rakennusta on sodan jälkeen laajennettu ja muokattu, jotta se kykenee vastaamaan paremmin modernin sairaanhoidon asettamiin tarpeisiin ja vaatimuksiin. Sairaalan nimi on muuttunut Punaisen Ristin sairaalasta Työ-
lön sairaalaksi, mutta sen merkitys Helsingin ja Uudenmaan alueen sairaanhoidossa on yhä

kiistatta tärkeä. Sodan aikana toiminnassa olleet ortopediaan, traumatologiaan, raajakirurgiaan ja plastiikkakirurgiaan keskittyneet osastot ovat yhä vahvasti läsnä Töölössä. Sairaalassa toimii leikkausosastot ja vuodeosastot ortopedistraumatologiseen, plastiikkakirurgiseen ja neurokirurgiseen tarpeeseen. Leikkaus- ja vuodeosastojen lisäksi Töölön sairaalassa on toiminnassa päivystyspoliklinikka ja tehovalvontaosasto. Suomalaisen neurokirurgian perusta on jättänyt vahvasti jälkensä Töölön sairaalaan. Sairaalan tiloissa harjoitetaan yhä neurokirurgiaa. Neurokirurgisen leikkausosaston tukena toimii neurokirurginen tehovalvontaosasto ja kaksi neurokirurgista vuodeosastoa. Valtaosa sairaalan vanhoista tiloista on uudistettu ja muutettu palvelemaan nykyajan vaatimustasoa. Sairaalassa on pyritty kuitenkin säilyttämään ja kunnioittamaan mahdollisimman paljon vanhaa ja perinteitä niiltä osin, kuin on ollut mahdollista. (Hus 2019.)

Töölön sairaalan toimintaa ollaan ajamassa alas lähitulevaisuudessa. Meilahden alueelle on rakenteilla Siltasairaala, jonka tiloihin toiminta Töölöstä tullaan siirtämään. Siltasairaalan on arvioitu tulevan käyttöön vuoden 2023 aikana. Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri on myynyt Töölön sairaalan alueen ja kiinteistöt elokuussa 2018 suomalaiselle eläkevakuutusyhtiö Veritakselle 64 miljoonalla eurolla. Kaupanteon yhteydessä sovittiin, että HUS ja Töölön sairaalan toiminta jäävät alueelle Veritaksen vuokralaiseksi, kunnes toiminta voidaan siirtää uusiin tiloihin Siltasairaalaan. Veritaksen suunnitelmissa on purkaa Töölön sairaalan uudempi laajennusosuus ja rakentaa tilalle asuintaloja. Töölön sairaalan vanhempaa suojeltua osaa on tarkoitus kunnostaa ja muuttaa kiinteistö-, toimisto- ja liiketiloiksi. Veritas on alustavasti arvioinut, että pääsee aloittamaan muutostyöt vuonna 2023. (Veritas 2019.)

9.1.2 Tilkka & Suomenlinnan osasto

Sotien päätyttyä ja sotasairaalan toimimisen jälkeen Tilkka ja Suomenlinnan ihotautiosasto palautuivat Puolustusvoimien hallintaan. Sodan jälkeisenä aikana iho- ja sukupuolitautilien osastolla riitti tehtävää. Pääsyyinä oli riittävän korkean hygieniatason ylläpitoon sekä yleisesti hygieniasta huolehtimisesta liittyvät haasteet sodan jälkeisenä pula-aikana. Tilkkan osastoilla hoidettiin myös kulkutauteja, esimerkiksi kurkkumätää. Potilasmäärät Tilkassa alkoivat taantumaan vasta 1960-luvun alussa. Tilkka pysyi pitkään Puolustusvoimien sotilassairaalan ja sen tiloissa hoidettiin sotilaita ja varusmiehiä vuosikymmenien ajan sen valmistumisen jälkeen. Tilkka teki pitkän uran Puolustusvoimien sotilassairaalan. Se aloitti palveluksensa Helsingin sotilassairaalan 19.11.1936. Sotilassairaala-nimi oli käytössä, kunnes talvisodan jälkeen 31.3.1941 Helsingin sotilassairaala lakkautettiin. Toiminta kiinteistössä kuitenkin jatkui normaalisti ja käyttöön otettiin uusi nimi, Keskussotilassairaala 1. Tämä tapahtui 1. huhtikuuta 1941. Jatkosodan aikaan nimi Keskussotilassairaala 1. oli käytössä, vaikka Tilkka ja Suomenlinnan osasto toimivatkin 53. Sotasairaalan alaisuudessa. Keskussotilassairaala 1 oli käytössä 29.2.1984 saakka. Maaliskuun 1. päivänä 1984 nimi muutettiin muotoon Keskussotilassairaala. Keskussotilassairaalan Tilkka säilyi vuoteen 2005 saakka. (Luhtala, J., Manninen, M.

2006.) Suomenlinnassa Pikku Mustasaarella vanhoissa sairaalakiinteistöissä toiminut iho- ja sukupolilitautien osasto on yhä Puolustusvoimien käytössä ja nykyään siellä toimii Puolustusvoimien Merisotakoulu. (Merivoimat, 2019.)

Palvelusvuosiensa aikana Puolustusvoimien sotilassairaala Tilkassa hoidettiin sekä rauhan että sotien aikana varusmiehiä ja sotilaita lähes 70 vuoden ajan. Keskussotilassairaalan vaiherikas ura Puolustusvoimien palveluksessa päättyi lopulta 31.12.2005. Palveluskäytöstä Tilkka poistui Puolustusvoimien suorittaman organisaatiomuutoksen johdosta, ja sen toiminta sotilassairaalana lakkautettiin. Puolustusvoimien käytöstä poistettu Tilkka myytiin Eteralle (eläkevakutusyhtiö). Etera kunnosti ja peruskorjasi Tilkan rakennuksen ja perusti sinne yksityisen Hoivakeskus Tilkan. Tilkka vaihtoi taas omistajaa vuonna 2017, kun Etera myi Tilkan kiinteistön erikoissijoitusrahasto eQ Hoivakiinteistöille. Se on suomalainen erikoissijoitusrahasto, joka omistaa useita yhteiskunnalliseen käyttöön ja terveydenhuollon käyttöön tarkoitettuja kiinteistöjä. Se vuokraa tiloja terveystalouksille tuottaville yrityksille. Nykyään Tilkan tiloissa toimii yksityisen sektorin Esperin Caren pääkonttori ja hoivakoti, sekä yksityisiä terveydenhuollonpalveluita tuottavat Pihlajalinna ja Coronaria. Tilkka on museoviraston suojaama rakennuskohde. Se on valittu arkkitehtuurinsa perusteella yhdeksi kansalliseksi merkkitiekseksi Modernin arkkitehtuurin suojeluun ja dokumentointiin keskittyvän DOCOMOMO -järjestön Suomen haaran toimesta. (International Committee for Documentation and Conservation of Buildings, Sites and neighbourhoods of the Modern Movement) (Mäkinen, A. Suomen puolustuslaitoksen rakennukset.)

9.1.3 Helsingin kaupungin yleiset sairaalat ja yliopiston tilat

Helsingin kaupungin sairaalat, jotka toimivat sotasairaaloina tai jaossairaaloina sodan aikana, palautuivat rauhan myötä siviilisairaaloiksi ja niissä keskityttiin siviilien hoitoon. Lähestulkoon kaikki sotasairaalakäytössä olleet Helsingin kaupungin yleiset sairaalat ovat yhä siviilisairaanhoidon käytössä. Helsingin alueen sairaalat ovat siirtyneet Helsingin kaupungin alaisuudesta Helsingin sairaanhoitopiiriksi ja siitä Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin alaisuuteen. Sairaalarakennuksia on kunnostettu ja laajennettu sotien jälkeisenä aikana. Sairaaloitten käyttötarkoitukset muuttuivat, kun kulkutauti- ja tuberkuloositartuntojen määrät saatiin rokotusohjelman avulla laskemaan, jolloin niitä ei enää tarvittu. Meilahden sairaala-alueella olevat sairaalat ovat Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin sairaaloita. Helsingin kaupungille kuuluneet sairaalat, kuten kulkutautisairaala (nykyään Auroran sairaala) ja Tuberkuloosisairaala (nykyään Laakson sairaala), ovat edelleenkin Helsingin kaupungin hallinnoimia ja ne tuottavat Helsingin kaupungille terveydenhuollonpalveluita. Helsingin yliopiston sotasairaaloina toimineet tilat ovat pysyneet yliopiston hallinnoimina. Sodan jälkeen niissä toimi Helsingin yliopistollisen sairaalan osastoja ja ne palvelivat yliopiston opetustiloina. Meilahden sairaala-alueen kehittyminen ja laajentuminen on muokannut vuosien aikana Helsingin yliopiston lääketieteellisen tiedekunnan tilojenkäyttöä ja tilantarvetta. Tämän muutoksen johdosta

yliopiston tilat, jotka sota-aikana toimivat sotasairaaloiden jaossairaaloina, ovat nykyään yliopiston opetuskäytössä. Ne ovat siirtyneet lääketieteelliseltä tiedekunnalta muiden tiedekuntien käyttöön. (HUS, 2019; Helsingin Yliopisto, 2019.)

10 Pohdinnassa veteraanien viimeinen iltahuuto

Opinnäytetyössäni Helsingin sotasairaaloista pyrin selvittämään sairaaloiden toimintaa ja maantieteellistä sijaintia. Halusin kuitenkin pitää lähellä syyn sairaaloiden tarpeeseen, joten opinnäytetyössäni käsittelen myös Suomen sotia ja niiden vaiheita. Opinnäytetyöhön olisi varmasti löytynyt mahdollisuus haastatella sodassa haavoittunutta ja Helsingin alueella hoidettua tai Helsingin sotasairaaloissa työskennellyt henkilö. Mielestäni kuitenkin syvähaastattelu olisi muuttanut ajatustani opinnäytetyön rakenteesta liikaa. Haastateltavia olisi pitänyt löytää useita ja useammasta sairaalasta, jotta konteksti pysyisi sotasairaaloissa.

Sairaalat ja rakennukset eivät pysty kertomaan omaa tarinaansa tai kokemuksistaan sodasta. Niiden kertomukset ovat ihmisten tekemiä. Seinät pitävät salaisuutensa ja vaikenevat. Sairaaloiden toimintakertomukset, ihmisten muistelmat kertovat parhaiten sairaaloiden tarinan. Olen kyennyt vain tekemään pintaraapaisun Helsingin sotasairaaloista. Tutkimusta voisi jatkaa selvittämällä sairaaloissa työskennelleiden tai niissä hoidossa olleiden kokemuksia tai sairaaloiden toimintaan syventymällä.

Opinnäytetyön tekeminen on aiheen osalta herättänyt tunteita laaja-alaisesti. Kunnioitus sotiemme veteraaneja kohtaan, sekä itsenäisyyden arvostaminen on tullut jo kotikasvatuksesta. Tutkimustyötä tehdessä on sodan julmuus muuttunut entistä raadollisemmaksi. Toisaalta kunnioitus sotaan osallistuneita kohtaan on voimistunut entisestään. Heidän uhrauksensa on laittanut pohtimaan oman sukupolveni maanpuolustustahtoa, sekä itsenäisyyden arvostusta. Elämme viimeisiä vuosia, kun on mahdollista saada ensikäden tietoa heiltä, jotka joutuivat tuon ajan elämään. Meidän tulisi kerätä tietoa sodan nähneiltä. Vaikka osa haluaa vaieta, on joukossa kuitenkin varmasti ihmisiä, jotka vielä haluaisivat keventää sydäntään tai kertoa kokemuksistaan.

Sodan vuodet vaikuttivat jokaiseen suomalaiseen. Sotapönnisteluihin osallistui yli 600 000 miestä ja yli 100 000 naista. Sodassa puolisonsa menettäneitä, soteleskiksi jääneitä oli noin 30 000 ihmistä. Sotaorpoja jäi sodan jäljiltä noin 50 000. Sodan jälkeen jälleenrakennuksen ja kansakunnan identiteetin uudelleen rakentamisessa suomalainen sisu ja kansan yhteisöllisyys olivat merkittäviä tekijöitä. Sotavuodet jättivät jälkensä kansakuntaan ja ihmisiin. Sodan jäljet näkyivät ihmisissä, kaupungeissa ja kylissä. Sodan traumojen käsittelyyn ei löytynyt aikaa. Eikä kansallisella tasolla myöskään riittävää osaamista, jotta tuhansien ihmisten kokemuksia voitaisiin purkaa.

Sotatoimiin osallistuneiden yli 600 000 miehen ja yli 100 000 naisen antamaa panosta ja uhrausta ei saa unohtaa.

”Rannalle himmeän lahden

Aurinko laskenut on

Kutsu jo soi iltahuudon

Taakka jo laskettu on

Taattoa muista sä silloin

Askel jo uupunut on

Lapset ja lastemme lapset

Teidän nyt vuoronne on

Hoivatkaa, kohta poissa on veljet

Muistakaa, heille kallis ol' maa

Kertokaa lasten lapsille lauluin

Himmetä ei muistot koskaan saa.”

(Hämäläinen, 1989)

11 Työelämän kumppani, Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry

Opinnäytetyössä yhteistyökumppanina työelämän osalta toimii Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry. Se on osa Sotaveteraanien valtakunnallista Suomen Sotaveteraaniliittoa, joka toimii sotaveteraanipiirien kattojärjestönä. Sotaveteraanien järjestäytyneet yhdistystoiminta alkoi talvisodan jälkeen. (Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry, 2012.) Työn suhteen olen saanut vapaasti toteuttaa omaa visiotani. Olen yhteistyökumppanin kanssa keskustellut asioista pääosin sähköpostin välityksellä ja muokkauttanut työtä heidän tarpeidensa ja toiveiden mukaiseksi. Yhteistyökumppanin ideat ja tarkennuspyynnöt ovat olleet hyödyksi työtä tehdessä. Ne ovat antaneet työlle vielä enemmän syvyyttä. Tutkimuksen lopputuloksena syntynyt historiikki Helsingin sotasairaaloista talvi- ja jatkosodassa vastaa yhteistyökumppanin tarpeisiin.

Sotaan osallistuneet veteraanit perustivat Sotaveteraaniliiton edeltäjäyhdistyksen, Suomen Aseveljien Liiton. Se perustettiin 4.8.1940. Liitto lakkautettiin välirauhansopimuksen ehtojen vastaisena järjestönä 21. päivänä tammikuussa 1945. Valtakunnallinen veteraanijärjestötoiminta alkoi uudelleen, kun syyskuussa 1957 perustettiin Rintamamiesten Asuntoliitto. Asuntoliiton järjestö rakenne ja nimi muuttuivat vuonna 1964. Liiton nimeksi tuli Suomen Sotaveteraaniliitto ry. Liitto toimii valtakunnallisena kattojärjestönä alueellisille piireille. Piirit olivat alueellisia ja niiden sisällä toimi yhdistyksiä. (Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry, 2012.)

Helsingin piiri perustettiin Suomen Sotaveteraaniliitto ry:n tiloissa 21.6.1965. Piirin perustamiseen vaadittiin kolme yhdistystä. Helsingin alueella piirin perustivat Kanta-Helsingin ja Itä-Helsingin sotaveteraaniihdistykset ja Pääkaupungin Rintamamiesten Asunto- ja

Huoltoyhdistys. Myöhemmin Helsingin alueelle perustettiin myös Helsingin Sotaveteraanit ry. Helsingin piiriin perustettiin myöhemmin vielä Keski-Helsingin Sotaveteraanit ry. Pääkaupungin Rintamamiesten Asunto- ja Huoltoyhdistys oli osana piiriä vuoteen 1973 saakka, kunnes se hiipui pois.

Helsingin piiri muodostui neljästä Sotaveteraaniyhdistyksestä vuoteen 1992 saakka. Nämä yhdistykset olivat Helsingin Sotaveteraanit ry, Itä-Helsingin Sotaveteraanit ry, Kanta-Helsingin Sotaveteraanit ry ja Keski-Helsingin Sotaveteraanit ry. Helsingin piiri muuttui 1993, kun siihen liittyi 1993 Espoon Sotaveteraanit ry ja vuonna 1994 Vantaan Sotaveteraanit ry. Vuonna 1994 uusien yhdistysten liittymisen jälkeen piiri vaihtoi nimensä Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry:ksi, tieto on päivitetty Yhdistysrekisteriin 10.3.1995. (Helsingin Seudun Sotaveteraanipiiri ry, 2012.)

Nykyään järjestön tehtävänä on sotaveteraanien sekä heidän puolisoitensa ja leskiensä edunvalvonta. Yhdistys tarjoaa tukea veteraaneille, puolisoille ja leskille arjen kaikilla osa-alueilla. Lisäksi yhdistys ylläpitää veteraaniperinnettä ja edistää veteraanien yhteenkuuluvuutta, sekä ylläpitää isänmaallista henkeä. (Helsingin sotaveteraanipiiri 2012.)

12 Historiantutkimuksen tutkimusprosessi

Opinnäytetyön historiantutkimus on koottu historiallisista dokumenteista, aikalaiskertomuksista ja perinnetiedon avulla. Tutkimustyössä on käytetty metodina laadullista tutkimusmenetelmää, eli kyseessä on kvalitatiivinen historiantutkimus. Tutkimusta on ollut hermeneuttista, eli tekstien tulkintaa. (Vuolanto, V. 2007, 305-306.) Tutkimuksen metodiikka tukeutuu saksalaistaustaisen Leopold von Ranken tutkimussuuntaan. Metodiikassa on keskittynyt tutkimaan aihetta objektiivisesti ja lähdekriittisyyteen. Tutkimusta on tehty asiakirja-analyysia ja arkistotutkimusta tehden. (Iggers, G. 2011, 12-14.)

Tutkimustyö on ollut analyttistä ja kriittistä nykytietojen arviointia. Tulkinta perustuu ole-massa olevaan aineistoon ja materiaaliin, jolloin se on tekijän tulkinta tapahtuneesta ja kehityksestä. (Vuolanto, V. 2007, 306-308.) Tutkimuksen kontekstin aiheanalyysissa kohteiden raja-jaus tapahtui käsitteiden kautta. Analyysi toteutui lähdelähtöisesti ja aineiston luokittelun lähtökohtana on tutkimuskysymykset. Tutkimuksen tulkintavaiheessa lähteet altistettiin ulkoiselle- ja sisäiselle kritiikille. Ulkoisessa lähdekritiikissä tarkastellaan lähteen paikkansapitävyyttä ja aitoutta. Sisäisessä lähdekritiikissä arvioidaan lähteen tekijän omat tarkoitukset ja niiden vaikutusta lähteen arvoon tutkimuksessa. ne vaikuttavat kyseisen todistuskappaleen arvoon lähteenä käsillä olevassa tutkimuksessa. Lähteitä luokiteltiin tutkimuskysymyksien mukaisesti. Lähdemateriaalin sisällön ymmärtämisen ja kuvailun kautta muodostui tutkimuksen synteesi. Synteessin lopullinen muoto oli tutkimuksen tulosten kirjallinen tuotos. (Vuolanto, V. 2007, 315.) Tutkimuksen päämääränä on ollut itsetutkimus. Tämä on historiantutkimukselle

ominaista, verrattuna yhteiskuntatieteelliseen tutkimukseen, jossa tutkimusraportti osineen muodostaa päämäärän. (Vuolanto, V. 2007, 308-309.)

13 Opinnäytetyön eettisyys ja luotettavuus

Tutkimuseettinen neuvottelukunta (TENK) on julkaissut ohjeet hyvän tieteellisen käytännön toteuttamiseen. Ohjeiden tavoitteena on ohjeistaa tutkimustyön tekemistä eettisesti, sekä vähentämään epärehellistä käytöstä. (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2012.) Opinnäytetyö on toteutettu noudattaen hyvän tieteellisen käytännön keskeisiä lähtökohtia. Aiheeseen olen suhtautunut kunnioituksella, mutta kuitenkin vastuullisesti. Tietojen hankintaan olen käyttänyt luotettavia sähköisiä lähteitä, digitoituja alkuperäisdokumentteja, sekä aihepiiriin kuuluvaa kirjallisuutta. Olen myös vierailut museoissa, jotka liittyvät aiheeseen. Opinnäytetyössä esiintyvään kuvamateriaaliin on museon lupa.

Tutkimuseettisen neuvottelukunnan mukaan tutkimusta voidaan pitää luotettavana vain, mikäli sen toteutus on tapahtunut käytänteiden mukaisesti. Tutkimus tulee olla toteutettu rehellisesti ja huolellisesti. Tiedonhankintamenetelmien tulee kestää eettistä tarkastelua ja tutkimuksen toteutus on jokaisessa vaiheessa eettistä. Tutkimuksen viitatessa toiseen tutkimukseen, tulee asiaankuuluvalla tavalla viitata tutkimuksen tekijään tai tekijöihin. Mahdolliset rahoittajat ja taloudelliset tukijat tutkimukselle tulee ilmoittaa tutkimuksessa. Tutkimuksessa tulee myös huomioida tietoturvasuojat, sekä yksityisydensuoja. Osallistuvien henkilöiden oikeus tutkimusmateriaaliin tulee tunnustaa.

Tutkimuksen tiedonhankinta menetelmä aineistonkeruu ja sen käyttö muodostaa tutkimuksen merkittävimmän eettisen haasteen. Materiaalin tuli olla luotettavaa, sekä samassa linjassa muiden materiaalien ja lähteiden kanssa. Sota-aika esiintynyt propaganda, muuttuneet tulkinat ja käsitykset olisivat voineet muuttaa materiaalien yhteneväisyyttä ja näin vähentää luotettavuutta. Tutkimuksen kannalta oleellista oli kyetä rajaamaan materiaali ja analysoimaan laajoja kokonaisuuksia.

Tutkimusaihe ei ole erityisen arka tai aseta tutkittavaa heikkoon asemaan. Kuitenkin aiheeseen piti kyetä suhtautumaan varautuneella kunnioituksella, sekä varauksella. Kaikkea aiheeseen liittyvää ei mahdollisesti olisi voinut käyttää. Osa sota-ajan materiaalista on suojattua, kuten potilaslistat. Tutkimuksessani rajasin ne ulkopuolelle, johtuen aiheen henkilökohtaisesta tasosta. Huolimatta siitä, että aika mahdollisesti olisikin jo jättänyt valtaosan heistä. Listojen kautta tutkimukseen olisi saanut kuitenkin lisää syvyyttä. Listojen mukaan ottaminen olisi kuitenkin eettisesti ollut haasteellista.

Lähteet

Painetut

Eskola, S. 2014. Demokratia diktaattorien varjossa. Jyväskylä: Atena.

Juva, K. 2018. Marskin luottokirurgi. Helsinki: Into.

Järventaus, J., Nykopp, J., Ahto, S., Hakala, I., Heinilä, H., Hietanen, S., Iskanius, M., Laine, A., Lukkari, M., Numminen, A., Rautkallio, H., Saraste, E., Seppinen, I., Sinerma, M., Steffa, L., Tarkka, J., Turtola, M., Vuorenmaa, A. & Ylikoski J-P. 1983. Suomi sodassa. Helsinki: Otava.

Kulju, M. 2013. Lapin Sota. Helsinki: Gummerus kustannus.

Lappalainen, M., Vuorenmaa, A., Juutilainen, A. & Heinilä A. 1987. Suomen puolustusvoimat ennen ja nyt. 5. painos. Porvoo: WSOY.

Nenye, V., Munter P. & Wirtanen T. 2016. Talvisota 1939-1940. Helsinki: Gummerus kustannus.

Porvali, S. 2018. Daavid vs. Goljat Suomi vs. Neuvostoliitto. Helsinki: Readme.fi.

Tarkka, J., Polvinen, T., Soikkanen, H., Avikainen, P., Hetemäki, I., Pärssinen, E. & Saarni, M-L. 1991. Suomi 75 Itsenäisen Suomen historia. 2. painos. Helsinki: Weilin+Göös.

Zettenberg, S. & Allan. T. 1992. Suomi kautta aikojen. Helsinki: Otava.

Sähköiset

Helsingin seudun Sotaveteraanipiiri ry. 2012. Viitattu 24.5.2020. <https://www.sotaveteraanipiirihelsinki.fi/piirin-historia>

Helsingin ja Uudenmaan Sairaanhoidopiiri. 2018. Rakennushistoriaselvitykset. Viitattu 4.10.2019 <https://www.hus.fi/hus-tietoa/rakennushankkeet/Sivut/Rakennushistoriaselvitykset.aspx>

Hokkanen, K. 2008. Kallio, Kyösti (1873 - 1940). Viitattu 26.12.2019. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/629>

Hämäläinen, K. 1989. Veteraanin iltahuuto. Viitattu 12.1.2020. <https://genius.com/Korsuorkesteri-veteraanin-iltahuuto-lyrics>

Iggers, G. 2011. The Theory and Practice of History. Viitattu 24.5.2020.

https://books.google.fi/books?hl=fi&lr=&id=GjRZBwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=history+researcher+,+von+ranke+method&ots=4cX6cR4mBd&sig=YtmmbT7tVXTIJkOaLM668EAcT1M&redir_esc=y#v=onepage&q=history%20researcher%20%2C%20von%20ranke%20method&f=false

Ihatsu, S. 2017. Töölön sairaalan rakennushistoriaselvitys. Viitattu 4.10.2019

<https://www.hus.fi/hus-tietoa/rakennushankkeet/Documents/T%C3%B6%C3%B6l%C3%B6n%20sairaalan%20rakennushistoriaselvitys%202017.pdf>

Jyväskylän yliopisto 2015. Historiatutkimus. Viitattu 24.5.2020. <https://koppa.jyu.fi/avoimet/hum/menetelmapolkuja/menetelmapolku/tutkimusstrategiat/historiatutkimus>

Kadettikunta Ry. 2016. Veteraanien perintö - Itsenäinen Isänmaa, sotainvalidit. Viitattu 30.11.2019. <http://www.veteraanienperinto.fi/vepe/index.php/fi/ryhmia/sotainvalidit/index.html>

Kansallisarkisto Sotapäiväkirja-kokoelma

a) 1. Sotasairaalan esikunnan toimintakertomus 1941-1943. Viitattu 10.10.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24506541>

b) 1. Sotasairaalan esikunnan toimintakertomus 1944-1944. Viitattu 10.10.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24506253>

c) 53. Sotasairaalan talouspäällikön toimintakertomus ajalta 17.6.41-28.2.43. Viitattu

14.10.2019. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24611300>

d) 53. Sotasairaalan esikunnan toimintakertomus 1943-1944. Viitattu 14.10.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24611353>

e) 54. Sotasairaalan toimintakertomus 1941-1943. Viitattu 20.10.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24611134>

f) 72. Sotasairaalan toimintakertomus 1944-1944. Viitattu 11.11.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=24614423>

g) Punaisen Ristin Sotasairaalan toimintakertomus 1940. Viitattu 12.10.2019.

<http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=52330355>

h) Sota-arkisto 1986. Suomen Punaisen Ristin sairaanhoitajatar reservi 1939-1940. Viitattu

13.10.2019. <http://digi.narc.fi/digi/view.ka?kuid=1628348>

Karjalan liitto ry. 2019. Evakkous. Viitattu 15.10.2019. <https://www.karjalanliitto.fi/karjalaisuus/siirtokarjalaisuus/evakkous.html>

Luhtala, J., Manninen, M. 2006. Tilkan Rakennushistoriaselvitys. Viitattu 8.10.2019.

https://www.senaatti.fi/app/uploads/2017/05/3129-2006_Schulman_Hki_Tilkka_RHS.pdf

Lindfors-Niilola, A., Riihelä, K., Kaskinen R. 2013. Ensihoidon palvelutasopäätökset ja triage-ohjeistukset Etelä-Suomen alueen sairaanhoitopiirit. Viitattu 13.3.2020.

<https://www.avi.fi/documents/10191/149165/Ensihoidon+palvelutasop%C3%A4%C3%A4t%C3%B6kset+ja+triage-ohjeistukset%2C%20Etel%C3%A4-Suomen+alueen+sairaanhoitopiirit/7629218f-9f59-4ed4-9331-5d762d9309be>

Moskovan välirauhansopimus. 1944. Viitattu 19.9.2019. [www.karjalankuvalehti.com/ssoMOSKOVAN VÄLIRAUHANSOPIMUS](http://www.karjalankuvalehti.com/ssoMOSKOVAN_VÄLIRAUHANSOPIMUS)

Mäkinen, A. Suomen puolustuslaitoksen rakennukset. Viitattu 8.10.2019. <http://docomomo.fi/kohteet/suomen-puolustuslaitoksen-rakennukset/>

Oesch, L. 1960. Talvisotaa edeltäneet Suomen neuvottelut Moskovassa ja puolustusvalmius. Viitattu 10.11.2019.

https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=4&ved=2ahUKEWj118eNv5HkAhVyo4sKHV1cDY8QFjADegQIBhAC&url=https%3A%2F%2Fjournal.fi%2Fta%2Farticle%2Fview%2F47407%2F13282&usg=AOvVaw12ad4NjuUHuBUF_nulUtrN

Saarimaa, J. 2011. Siilasvuon joukkojen huollon järjestelyt Suomussalmella 1939-1940. Viitattu 3.12.2019 https://laureaas.sharepoint.com/sites/linkfi/Dokumentit/Lahteiden_ ja_viihteiden_merkinnat_2015.pdf#search=l%C3%A4hteet

Suojeluskuntien ja Lotta Svärdin Perinteiden liitto ry. 2017. Koulutustoiminta. Viitattu 17.10.2019. <https://perinne.fi/lotta-svard-jarjesto/koulutustoiminta-1920-ja-1930-luvulla/>

Suomen Punaisen Ristin veripalvelu. 2018.

a) Veripalvelun 70-vuotis historiikki: Sydänhetkiä auttamisen ketjussa vuodesta 1948”. Viitattu 17.11.2019. <http://view.24mags.com/mobil/lev/ca1e8778d1f366cdb277c0c3aa6662d8#/page=26>

b) Verta pulloon ja pussiin. 2018. Viitattu 19.2.2020 <https://www.veripalvelu.fi/veripalvelu/historia>

Talvisotayhdistys ry.

a) Sota alkoi yllättäen. Viitattu 30.8.2019. <https://talvisota.fi/talvisodan-politiikka/sota-alkoi-yllattaen/>

b) Talvisotayhdistys ry. Syksyn 1939 ylimääräiset harjoitukset (YH). Viitattu 29.8.2019 <https://talvisota.fi/tie-talvisotaan/syksyn-1939-ylimaaraiset-harjoitukset-yh/>

c) Talvisotayhdistys ry. Tie talvisotaan. Viitattu 29.8.2019. <https://talvisota.fi/tie-talvisotaan/>

Turtola, M. 2007. Ryti, Risto (1889 - 1956). Viitattu 26.12.2019. <https://kansallisbiografia.fi/kansallisbiografia/henkilo/630>

Valtioneuvosto. 2019.

a) Hallitukset aikajärjestyksessä. Viitattu 7.9.2019. <https://valtioneuvosto.fi/tietoa/historiaa/hallitukset-ja-ministerit/raportti/-/r/v2>

b) Valtioneuvosto. 2019. Pääministeri Aimo Cajanderin III hallituksen ohjelma. Viitattu 7.9.2019. https://valtioneuvosto.fi/hallitusohjelmat/-/asset_publisher/22-paaministeri-aimo-cajanderin-iii-hallituksen-ohjelma

Veritas eläkevakuutus. 2018. Veritas osti Töölön sairaalan. Viitattu 2.10.2019.

<https://www.veritas.fi/tietoa-veritaksesta/ajankohtaista/53/2018/veritas-osti-toolon-sairaan>

Virtanen, R. 2005. Sairaanhoidajat Suomen sota-ajan lääkintähuollon tehtävissä 1900-luvulla. Viitattu 16.11.2019. http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_951-27-0069-7/urn_isbn_951-27-0069-7.pdf

Vuolanto V. 2007. Tutkimusprosessi, metodit ja historiantutkimuksen ominaislaatu. Viitattu 24.5.2020. <http://elektra.helsinki.fi/se/h/0018-2362/105/3/tutkimus.pdf>

Yleisradio. 2016. Tilkassa tapahtuu. Viitattu 6.10.2019. <https://yle.fi/aihe/artikkeli/2006/10/25/tilkassa-tapahtuu>

Julkaisemattomat

Sotilaslääketieteen museo. Hennala, Lahti. Vierailtu 11.8.2019

Sotamuseon maneesi. Helsinki / Suomenlinna. Vierailtu 6.8.2019

Väestönsuojelumuseo. Helsinki. Vierailtu 3.8.2019

1. Sotasairaalan hallinnollinen arkisto, talvisota. Kansallisarkisto, Helsinki. Vierailtu 2.9.2019

Kuviot

Kuvio 1 Haavoittuneet sotilaat vuodelevossa	19
Kuvio 2: Lääkäri leikkaamassa potilasta	29
Kuvio 3: Hoitaja keskustelemassa potilaan kanssa.....	32

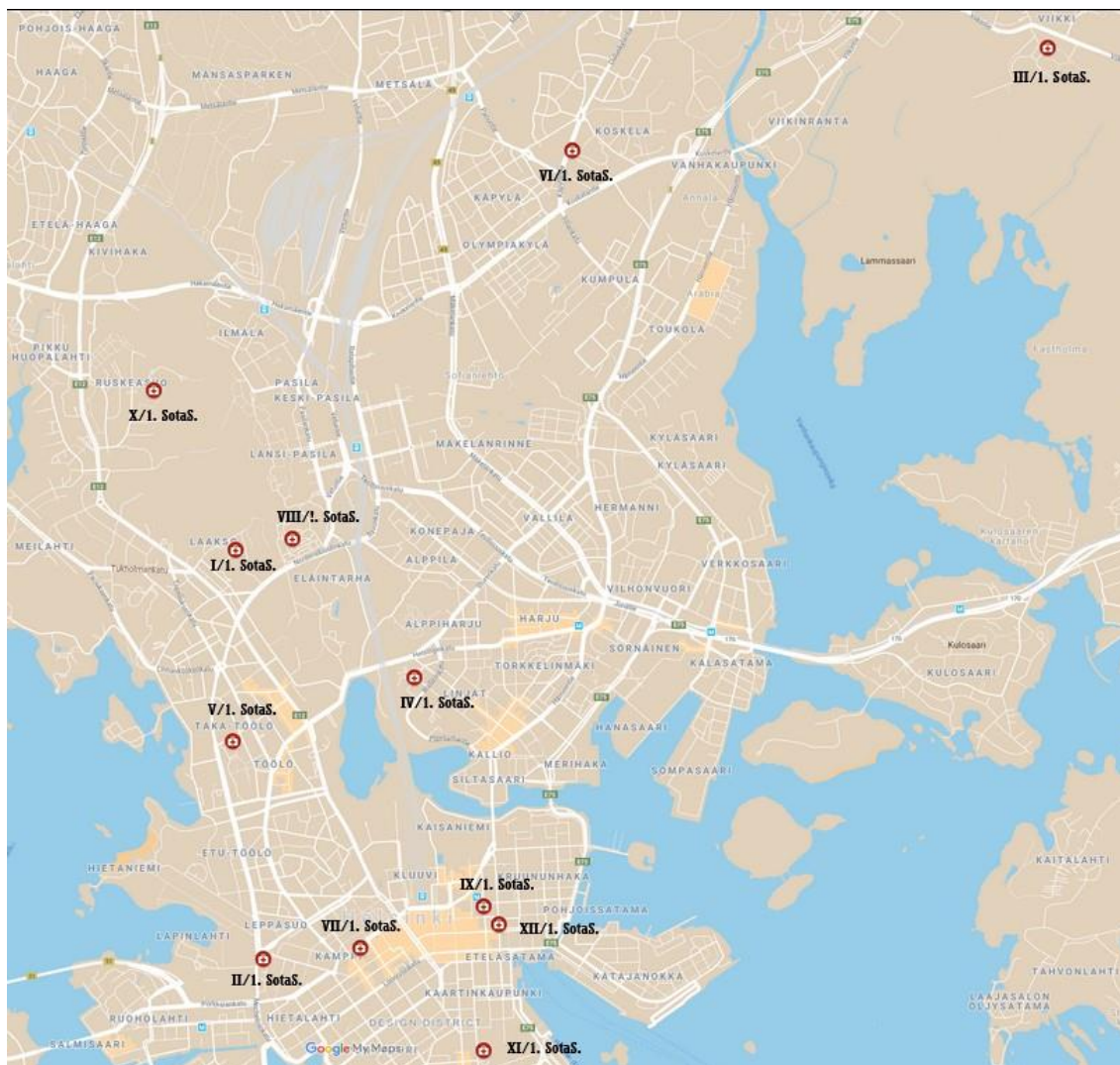
Taulukot

Taulukko 1: Haavoittuneen sotilaan hoidontarpeen arviointi	12
Taulukko 2: 54. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa	25
Taulukko 3: 53. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa	26
Taulukko 4: 1. Sotasairaalan jaokset jatkosodassa	28
Taulukko 6: Haavoittuneen sotilaan evakuointi	30

Liitteet

Liite 1: 1. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti.....	50
Liite 2: 53. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti	51
Liite 3: 54. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti	52

Liite 1: 1. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti

Liite 2: 53. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti

Liite 3: 54. Sotasairaalan sijoittuminen Helsinkiin maantieteellisesti

